

II RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 211 (28).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 28. märtsil 1925. a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 79 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Jaakson**, sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **K. Wirma**, töö- ja hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, portfelli minister **K. Ast**, riigikassa juhataja **P. Öpik**, wälisministeeriumi administratiiv osakonna juhataja **H. Markus**.

Päewakord:

1. Heategewate ja teaduslikkude asutuste ning omawalitsuste päralt olewate rendimaade wõõrandamise ajutiselt seismapanemise seaduse täiendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Wanamõisa ja Kukruse põlewkiwikaewandustele maade wõõrandamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Põllumajandusliku laenu seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

4. Wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

5. Eesti wabariigi kulude ja tulude eelarwe 1925. a. — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**, pärast abiesimees **M. Martna**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **A. Jürman**:

Awan Riigikogu koosoleku. Päewakorra kohta on täiendus-ettepanek tehtud, wõtta päewakorra esimeseks punktiks komisjonide täiendawad walimised.

J. Wain (sd.): Teen ettepaneku wõtta päewakorra wiendaks punktiks Petseri maakonnast ehitus- ja küttepuude wäljaweo keelu seaduseelnõu.

Juhataja **A. Jürman**: Teiseks on rkl. Wain'i poolt tehtud ettepanek, wõtta päewakorra wiendaks punktiks, see on enne eelarwet, Petseri maakonnast ehitus-

ja küttepuude wäljaweo keelu seaduseelnõu. Esiteks tuleb hääletamisele ettepanek, wõtta esimeseks päewakorrapunktiks komisjonide täiendawad walimised. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Panen rkl. Wain'i ettepaneku, wõtta päewakorra wiendaks, nüüd kuendaks punktiks Petseri maakonnast ehitus- ja küttepuude wäljaweo keelu seaduseelnõu, hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Seega on päewakord täiendatud kujul wastu wõetud.

2. Komisjonide täiendawad walimised. Riigi 1925. aasta eelarwe ühtlustamise komisjonist lahkub komisjoni liige Jonas

ja wastawa rühma poolt pannakse ette ühtlustamise komisjoni walida rkl. Tiks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Tiks riigi 1925. aasta eelarwe ühtlustamise komisjoni walitud.

3. Heategewate ja teaduslikkude asutuste ning omawalitsuste päralt olewate rendimaade wõõrandamise ajutiselt seismapanemise seaduse täiendamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustawson** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega redaktsiooni komisjoni parandused I ja 2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette wastu wõtta „Heategewate ja teaduslikkude asutuste ning omawalitsuste päralt olewate rendimaade wõõrandamise ajutiselt seismapanemise seaduse täiendamise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel wastuwõetud kujul ühes järgmiste muudatustega:

1. Esimese lõike wiimased sõnad: täiendada järgmise lõikega, p. o. täiendatakse järgmise lõikega.

2. Teise lõike wiimane rida: selle seaduse, p. o. käesolewa seaduse.

4. Wanamõisa ja Kukuruse põlewkiwikaewandustele maade wõõrandamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustawson** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamusega

redaktsiooni komisjoni parandused 1 ja 2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu wõtta „Wanamõisa ja Kukuruse põlewkiwikaewandustele maade wõõrandamise seadus“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel wastuwõetud kujul ühes järgmiste muudatustega:

1. § 1. esimene lõige järgmiselt vastu wõtta: „Maade wõõrandamise seaduse alusel 24. septembrist 1921. a. („Riigi Teataja“ nr. 86 — 1921. a., seadus nr. 134) wõõrandatakse Wanamõisa põlewkiwikaewandusele järgmised kaubandus-tööstusministeeriumi poolt Wiru maakonnas Sõmeru wallas ülewõetud maatükid ühes nende päraldustega“

2. § 2, esimene rida: põlewkiwikaewanduse jaoks, p. o. põlewkiwikaewandusele.

5. Põllumajandusliku laenu seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **O. Köster**: Lugupeetud Riigikogu liigetel on weel mee-

les ja teada need motiivid, mis olid aluseks põllumajandusliku laenu seaduse wastuwõtmisel ta esialgsel kujul.

Meie kaubandus-bilansi tõstmisel ja selle aktiivseks muutmisel on põllumajandusel eriline tähtsus. Põllu- ja karjasaaduste eksporteerimine toorel ja ümbertöötatud kujul oli eriti hoogne möödunud aastal. Põllumajanduse tõstmisega, ta tulukuse suurenemisega, käib käsi-käes krediidi vajamine ja nimelt pikaajalise. Et meie oma rahalised ressursid ei wõimalda laenusid tarwilikul määral ja küllalt pikaajalisi, — tulewad ära kasutada wõimalused krediidi saamiseks välismailt.

Rootsi abikrediidi komitee on reserveerinud laenu Eestile 900.000 R. kr. 6%-iga 6 aasta peale, see on umbes 100.000.000 Eesti marka.

Sellest on ära tarwitatud möödunud aastal 1. jaanuariks 1925. a. wastawate keskkorralduste kaudu 433.362,76 R. kr.,

mis on umbes 43,3 miljonit Emk. Ühisused ei ole krediiti terwes ulatuses saanud ära kasutada, sest tingimuste põhjal peawad nad ostudel oma poolt juurde maksuma suured summad, mis alati käepärast ei ole, sest ostuhinnast maksab Rootsi walitsus välja:

	Rootsi krooni.
seemnewiljast kunni 50% — kogusumma	150.000.—
wäetisaineist kunni 50% — kogusumma	270.000.—
tõukarjast kunni 75% — kogusumma	80.000.—
masinatest kunni 65% — kogusumma	400.000.—

Laenu tarwitamise korra põhimõtted on fikseeritud seaduse wastuwõtmisel, missuguseid siin korrata arwatawasti tarwis ei ole. Wastawate läbirääkimiste põhjal meie Stokholmi esituse kaudu on selgunud, et Eesti walitsusel on wõimalus Rootsist weel laenu saada umbes 60 miljonit Eesti marka ja tingimustel, mis oleksid soodsamad endistest ajapikkuse kui ka protsendi suhtes, ja sarnaneksid meie Briti wõlatingimustele. Samuti on loota endise laenu tingimuste pehmendamist ja uue laenu alusele wiimist.

Raha- ja põllutööstusministeeriumi ning wastawate keskorganisatsioonide nõupidamisel tunnistati wajaliseks uue laenu wõtmine. Sellest laenust läheks Eesti tarwitajate ühisuste keskühisusele „E. T. K.“-le wäetisainete ostmiseks 350.000 R. kr. P. k. „Estonia“le“ piimatalituse siseseadete peale 168.750 R. kr., ülejäänud osa Tallinna Eesti majandusühisusele põllutööstusmasinate ostmiseks.

Teen ettepaneku see seaduseelnõu I lugemisel vastu wõtta.

R. Penno (as.): Mina ei waidle käesolewale seaduseelnõule vastu. Teda tuleb täiesti pooldada. Aga pean siit kõnetoolilt ühe nähtuse peale tähelpanu juhtima, mis laenu wäljaandmisel ilmsiks tulnud. Kus see wiga on, seda ma ei tea. Wõib olla walitsuse esitaja annab II lugemisel selle kohta teateid.

Selle laenu abil, nagu aruandja juba tähendas, muretsetakse põllumeestele jõutoitu, wäetisaineid ja põllutööriistu. Nüüd, käesolewal kewadel, on wäetisainete muretsemisel wõi selle laenu wäljaandmisel esile tulnud nähtus, et see protsent mida komisjon läinud aastal oma seletuskirjas ette nägi, nimelt 6%, on mitmes kohas tõusnud. Nüüd nõutakse kolme

kuu eest 12% ja järgmise kolme kuu eest 8%, nii et kokku tuleb läbisegi maksta 10%. Üksikutest ühisustest antakse wäetisaineid isegi 15%-iga. Ma juhin selle wäärnähtuse peale tähelpanu ja loodan, et tulewikus walitsus selleks kaasa mõjub, et laenu selle protsendiga antaks, mis seaduses on ette nähtud.

Juhataja A. Jürman: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja O. Köster: Siin ette- toodud juhtumiste kohta minul, kui aru- andjal, andmeid ei ole. Kui niisugused asjad ette on tulnud, siis ei saa ainult sel põhjusel seaduseelnõu vastu olla. Need ette- toodud korratused kui kohalikud ei wõiks olla takistusteks laenu wõtmisele Rootsist, — milleks käesolew seaduseel- nõu on esitatud.

Juhataja A. Jürman: Aruandja poolt on ettepanek tehtud seaduseelnõu I lugemisel vastu wõtta. (Hääleta- takse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu wõetud.

**6. Wäikemaapi- Aruandja L. Jo-
dajate rendile- hanson** kannab
pingute piken- ette ja nähtawa
damise seaduse enamusega wõe-
muutmise sea- takse vastu sea-
dus — III luge- duseelnõu peal-
misel. kiri.

Wäikemaapidajate rendilepingute pi-
kendamise seaduse muutmise seadus.

Aruandja L. Johanson (loeb):

I.

Wäikemaapidajate rendilepingute pi-
kendamise seaduse („Riigi Teataja“
nr. 44 — 1922. a.) §§ 1 ja 2 muudetakse
järgmiselt:

§ 1. Maa rendilepingud loetakse rent-
niku soovil uuendatuks kunni 1. maini
1926. a., kui wäljarenditud maatüki aia ja
põllu all olew osa ei ulata üle 5 tiinu ja
kui need lepingud on tehtud maatükkide
kohta, mis wäljaspool linna piire, ning kui
rendileandjal on teine niisama suur wõi
suurem maatükk aia ja põllu all olewat
maad enese harida, — kui:

a) need lepingud jõus on olnud 1922.
ja 1923. põllumajandusaasta jooksul ja on
pikendatud Riigikogu poolt 27. weebr.
1923. a. („Riigi Teataja“ nr. 35 — 1923. a.)

ja 12. aprillil 1924. a. („Riigi Teataja“
nr. 51/52 — 1924. a.) wastuwõetud sea-
dustega;

b) kui rendileping lõpeb 1925. aastal
ja ta sõlmitud enne 1. maid 1919. a.;

c) kui rendileping lõppes 1923. a. wõi
1924. a., rentnik aga weel praegu kasu-
tab rendimaad wõi kui temal rendimaa
peal on oma hoone.

Märkus 1. Käesolew seadus ei ole
maksew maade kohta, mis 1919. a. 10.
okt. maaseaduse ja 29. juuni 1922. a.
maaseaduse narooataguste ja Petseri-
maa maa-alade kohta laiendamise sea-
duse põhjal riigi omanduseks on tun-
nustatud.

Märkus 2. Käesolew seadus ei käi
wiljapuuadade ja üksikult aast-aastalt
wäljaantawate heinamaatükkide kohta,
kui ka maatükkide kohta, mille peal asu-
wad tööstus- ehk äriettewõtted, kui wii-
mased rendi peaprojekti sünnitawad.

Märkus 3. Käesolew seadus ei käi
maade kohta, mis omawalitsuste teenis-
tuses olewatele isikutele nende teenistus-
lepingute wõi seaduse põhjal tarwitada
antakse.

Märkus 4. Käesolew seadus ei käi
nende wäikemaarentnikkude kohta, kellel
5 ehk enam tiinu kõlbulikku maad oman-
duseks on.

K. Tamm (põl.): Kõigepealt loen
oma kohuseks, austatud Riigikogu liik-
med, õiendada neid ebaõigeid andmeid,
mida eile härra aruandja ette tõi. Härra
aruandja seletas nimelt, et kõik need pa-
randused, mis mina ette olen kandnud
§ 1. kohta, olla juba tehtud läinud aastal
maakommisjonis. Ka tänawu olla nad
maakommisjonis tehtud, nii et neid kõiki
olla juba läinud aastal nii Riigikogus kui
ka maakommisjonis kaalutud. See wäide
ei wasta tõele. Minul on ülepea 5 ette-
panekut olemas, neist on üks arutamisel
olnud läinud aastal ja ka tänawu aastal
maakommisjonis, nii ka Riigikogus läinud
aastal. See on nimelt ettepanek, mis
minul punkt 2. all, see tähendab teises
järjekorras hääletamisele tuleks wõtta.
Aga ka selle punkti kohta ei ole põhja-
likka põhjendusi läinud aastal ette kan-
tud ei Riigikogus ega ka maakommisjo-
nis. Selle tõttu oleks teatawal määral
wabandataw, kui see punkt wähest ehk
mõnele Riigikogu liikmele natuke tume-
daks jäi. Nimelt on selles punktis see
seisukoht wõetud, mida wäga kõwasti ja
wäga kategooriliselt esitas 1923. a. töö-

erakond ja millega teised kokkuleppe rühmad sel ajal, kui Päts'i walitsus loodi, ühinesid, nimelt et popsikohtadeks tuleks lugeda neid väikseid maakohti, mille kogusuurus ei ole mitte üle 5 tiinu, nii et seal on juba teataw kokkulepe Riigikogu rühmade wahel olemas. Ma arwan, et olud selle wähem kui kahe aasta jooksul ei ole mitte nii palju muutunud, et nüüd waja oleks teist seisukohta wõtta. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Pidage maakommisjonis ka seda seisukohta.) Mida seal teistmoodi on? Mina jään selle oma parandus-ettepaneku juurde ja esitan tema § 1. kohta sellel kujul, nagu ma seda II lugemisel tegin.

Juhataja A. Jürman: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Johanson: Härra Tamm'e etteheite peale wõin mina niipalju öelda, et mina tähendanud ei ole, et kõik need parandused oleksid maakommisjoni koosolekul arutamisel olnud, (Wahelhüüe: Läänud aastal.) kuid üks osa nendest on siiski arutamisel olnud. Kuiwõrd põhjalikult maakommisjon neid küsimusi üldse on kaalunud, seda mina ei tea. Kui härra Tamm minu seltestest midagi muud on wälja lugenud, siis on see sündinud minust olenemata põhjustel. Kui härra Tamm'ele üks wõi teine asi tumedaks on jäänud, siis ei ole lugu mitte sedawõrd halb, et sellepärast seadust tarwis oleks muuta.

Juhataja A. Jürman: Rkl. Tamm'e poolt on tehtud seaduse I. osa § 1. kohta järgmised ettepanekud:

1) Sissejuhatuses wõtta lause asemel „§§ 1. ja 2.“ lause „§§ 1., 2. ja 3.“;

2) § 1: teises reas sõnade asemel „aia ja põllu all olew osa“ wõtta sõnad „kogusuurus“;

3) p. a redigeerida järgmiselt: need lepingud on jõus olnud 1923./1924. põllumajandusaasta jooksul ja on pikendatud Riigikogu poolt 12. aprillil 1924. a. („Riigi Teataja“ nr. 51/52 — 1924. a) wastu wõetud seadusega;

4) p. b redigeerida järgmiselt: kui rendileping lõpeb 1925. aastal ja ta sõlmitud enne 21. märtsi 1919. a.;

5) wõtta sisse märkus 5: Kui kohtuotsusega, mis seaduse jõusse astunud, rendileping lõppenuks tunnistatud, ei loeta rendilepingut ilma rendileandja nõusolekuta uuendatuks.“

Need parandused on tehtud II lugemisel, sellepärast on nad õigustatud III lugemisel hääletamisele tulema. (K. Tamm, põl.: Palun punktide kaupa hääletada.) Ma kawatsen punktide kaupa hääletada. Hääletamisele tuleb parandus 1. (Hääletatakse.) Parandus I poolt on antud 16 häält, wastu — 24, seega on parandus tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb parandus 2. (Hääletatakse.) Parandus 2. poolt on antud 16 häält, wastu — 29 häält, seega on parandus 2. tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb parandus 3. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb parandus 4. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb parandus 5. (Hääletatakse) Paranduse poolt on antud 20 häält, wastu 27 häält, seega on parandus tagasi lükatud.

Seega on kõik parandused tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb seaduseelnõu I osa § 1. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on I osa § 1 wastu wõetud.

Aruandja L. Johanson (loeb): § 2. Käesolewa seaduse § 1. põhjal pikendatawate rendilepingute järele wõib rendileandja aastas renti nõuda:

a) kunni 60-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud enne 23. aprilli 1915. a.;

b) kunni 24-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1915. a., kuid enne 23. aprilli 1918. a.;

d) kunni 18-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1918. a.; kuid enne 23. aprilli 1919. a.;

e) kunni 6-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1919. a., kuid enne 23. aprilli 1920. a.;

g) endisel määral, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1920. a.

Märkus 1. Rendi wäljaarwamise juures käesolewa seaduse järele loetakse: 1 rbl. = 1 mark, 1 ülemida rubla = 2 marka.

Märkus 2. Natuuras maksetaw rent kõrgendamise alla ei käi.

K. Tamm (põl.): Ma kordan weel kord oma ettepanekut, mida tegin II lugemisel käesolewa paragrahwi juurde ja juhin tähelepanu ühe kurioosumi peale, mis siis maksma jääks, kui see seadus nõnda wastu wõetaks, nagu see II lugemisel wastu wõeti. Nimelt ei wõiks siis need, kes rendilepingu sõlminud 23. aprillil 1915. a. wõi 23. aprillil 1918. a., kui ka 23. aprillil 1919. a., üldse mitte renti tõsta.

Minu ettepanek on: „§ 2-se punktid redigeerida järgmiselt:

a) kunni 100-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud enne 23. aprilli 1915. a.;

b) kunni 36-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli 1915. a., kuid enne 23. aprilli 1918. a.;

d) kunni 24-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli 1918. a., kuid enne 23. aprilli 1919. a.;

e) kunni 10-kordse esialgse rendimäärani, kui rendileping on tehtud pärast 22. aprilli 1919. a., kuid enne 23. aprilli 1920. a.;

f) lepingutegemise aja peale waatamata kunni 100-kordse 1914./1915. põllumajanduse aasta rendimäärani, kui rentniku kasutada olew maatükk juba 1914./1915. majandusaastal kellegi käes rendi peal on olnud;

g) kunni 6-kordse esialgse rendimäärani, kui rendileping on tehtud pärast 22. aprilli 1920. a., kuid enne 23. aprilli 1921. a.;

h) eelmistes punktides mitte ettenähtud juhtumistel jääb rendimäär endiseks.

Sisse wõtta märkus 3: Märkus 3. Kui mõni teine punkt peale punkt f ka rendimäära lahendab, siis jääb rendileandja walida, kumma punkti alusel ta renti nõuab.“

O. Liigand (rhw.): Ma tahaksin meelde tuletada siin nende rendikõrgendamise määramise juures, et kui läinud aastal maakommisjonis määrati wäikemaapidajate rendid kuuekümnepordseks 1915. aasta rentide wastu, siis peeti siin silmas ja wõeti mõõduks, et üürid praegu linnas on ka kuuekümnepordsed ennesõjaaegsete wastu. Nüüd on aga waheajal tunnustatud, et üürid nii madalad on, et neid tuleb tõsta ja üüriseaduse komisjon on neid tõstnud sajakordseks. (See-ga-s-e-d w-a-h-e-l-h-ü-d-e-d.) See tuleb

Riigikogusse warsti otsustamisele ja ma usun, et see seisukoht ka siin enamuse saab. (M. Martna, sd.: Arwatawasti lükatakse tagasi.) Jätame siiski selle ja wõtame praegused maa-rendid. Wõtame näiteks kõrgema maa-rendi 1915. a. 10 rubla Riia wakamaa pealt. Kui meie selle nüüd sajakordselt wõtame, siis teeks see wälja 1000 marka. Praegu maksetakse aga tegelikult talumaade wakamaa eest mitte alla 1000 marga, enamasti üle, 1000—1500 margani. Sellepärast arwan mina ja tegin ka omal ajal maakommisjonis ettepaneku, wäikemaapidajate renti tõsta sajakordseks 1915. aasta wastu. Ma arwan, et praegu wõiks küll kuuekümnepordse asemele wõtta sajakordse, wastawalt rkl. Tamm'e ettepanekule. Mina igatahes toetan seda ettepanekut ja pean seda õiglasemaks, kui meie niisuguses kõrguses rendiülemmäärad wastu wõtame.

Juhataja **A. Jürman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tamm'el.

K. Tamm (põl.): Härra Liigand'i selletused olid wäga õiged, aga siiski wõiks neid osalt ehk walesti mõista, ja sellepärast tahaksin mina faktilise märkusena seda selgitada. Nimelt ei ole esimeses punktis juttu sajakordsest määrast mitte ainult lepingute kohta, mis sõlmitud 1915. aastal, waid see punkt käib ka lepingute kohta, mis enne tehtud, ja nii wõiwad need lepingud õige wanad olla, näiteks kunni 50 aasta eest rublades tehtud.

J. Uibopuu (rhsw.): Lugupeetud rahwasaadikud! Mina kõnelen kui maakommisjoni liige, kes seda rõhutas, et endised rendinormid alles jääksid ja seda järgmistel põhjustel: puht õiguslikust seisukohast leian mina, et neid norme üheks aastaks tõsta ei ole mingisugust waja-dust, sest 1924. a. leiti, et see norm kül-laldane on, kuna praegu hinnatõusu maa-wäärtuses märgata pole. Renditõstmise-ga wõiksime rentnikka ainult ärewusse ajada. (Wahelhüüded paremalt poolt.) Wõib olla teil ei ole popsidega nii palju tegemist teha tulnud, nagu minul, ja mina tean, kuidas sarnane asi ühe wõi teise peale mõjub. Kui meie paneme sel aastal weel kõrgemad rendinormid maksma, siis ajame sellega mõlemad pooled — maaomanikud ja popsid — wastastikku kohut käima.

Kui oma isiklikust seisukohast wõtta, siis oleksin mina rendinormi suurenda-

mise poolt, sest minu isa maa peal on popsid, kuid missugune vajadus nüüd, kus maaomanikkude ja popside wahekor-dade lahendamise wiimase weerandi juu-res oleme, on tulla rendinorme kõrgenda-ma. (K. Ipsberg, põl.: Õelge, rent ära jätta, ja asi on selge.) Jah, härra Ipsberg, kui meil kahekesi oleksid popsikohad, siis meie wõiksime ka rendid maha jätta, aga see ei ripu meist ära. (J. Mürk, mo.: Teie pe-rekonnal on popsid.) Jah, wiis popsi on ja iga pops maksab 250 marka aastas, ja mina ei usu, et minu omaks-test keegi praegu tahaks tõsta rendi 250 m. pealt 1000 wõi 2000 marga peale, siis oleks see ainult segaduse ja wihawaenu sünnitamine ja soowitawaid tagajärgi see mitte ei anna. Kui härra Liigand soowi-tab maarenti ühtlustada majade üürinor-midega, siis ei ole see õiglane alus. Põl-lumees, kes üürib maapinna wälja, ei pane sinna pennigi juurde, ja rentnik ise on huwitatud maawäärtuse tõstmisest, kuna maaomanik peab maja ise remon-teerima ja teisi korrashoiu kohustusi kandma, ja sellepärast ei ole ka loomulik maarenti ja korteriüüri ühetaoliselt hin-nata, need on kaks hoopis iseiasja. Kõik, mis maarendist on saadud, on puhastulu. Ma usun, et meil ei tuleks käesolewal aastal rendinorme tõsta, waid jääda maakom-misjoni seisukohale, normid endiseks jätta. Mina hääletan endiste normide poolt.

M. Martinson (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mulle tundub imeli-kuna, et pooldatakse seisukohta, kui ühele osale riigikodanikkudest on osaks saanud mitteõiglus, et seda siiski lubatuks tun-nistatakse ja leitakse, et loomulik on, kui see weel edasi kestab, seletades sealjuu-res, mis me nüüd püüame parandust tuua, kui on kellelegi ülekohtu sündinud, laseme see ülekohtus kesta kunni lõpuni. Mina arwan, et see ei tohiks mitte lõpuni kesta. Meie ei tea mitte, kunas seisukord laheneb ja kunas saawad meie pere-mehed wäljarenditud maa eest õiglase tasu, wõi kunas saawad popsid iseseis-wateks põllumeesteks. Meie ei tea seda, see seisukord wõib weel kaua kesta, wõib olla laheneb ta lähemal ajal. Kuid ei ole kõik need popsid, nagu siin wäga kurwas toonis härra aruandja eile kõne-les, ja nagu seda kujutas siin härra Womm eile, mitte nii wiletsas seisukor-ras. Ma tuletaksin härra Womm'ile meelde, et seal wallas, mida ta ette tõi,

awagu ta oma silmad ja waadagu neid, kes seal wallas elawad, siis peaks temale pilt selge olema ja ta peaks nägema, et wähemalt pooled popsidest on seal jõu-kamad kui taluperemehed. Härra Womm ütles, et need popsid elawad talusüdamest kaugel, heinamail. Jah tõsi, seal nad peawad suuremaid loomakarju, kui pere-meess Wastemõisa ümbruses liiwa peal. Pärnu jõe ääres on popse, kes peawad 20—30 looma. Ta sõtkub peremehe hei-namaa ära ja maksab selle eest pere-mehele ainult 100 marka renti. Pereme-hel ei maksa oma saapaidki kulutada, et rendile järele minna, sest pops ei wõta ometi ka waewaks renti ära tuua. Kui peremees peaks temale 30 wersta taha käsu saatma, ole hea mees, mine teed tegema, siis läheb peremehele see palju kallimaks, kui et ta tee ise ära teeb. Ka talutööle tuleb ta ainult ajal, mil pe-remees läheb sinna heina tegema. Kas tahetakse siis sarnases seisukorras ole-watele inimestele jumalamuidu lubada maad pidada, ilma et maaomanik, kes selle maa eest peab kõrgeid maksusid maksuma, selle maa eest midagi saaks. Minu här-rad, pidage meeles, ma olen mitmel kor-ral siit kõnetoolilt toonitanud, et maksud on wõrreldes endise ajaga kolm ja pool korda tõusnud, ja selle wastu ei ole teie suutnud waielda, ei suuda ka täna. (Se-gased wahel hüüded pahemalt poolt.

Juhataja A. Jürman: Palun rahu! Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Johanson: Härra Liigand leidis tarwilikuks rentisid kõrgendada, kuna kawatus olla ka üüre kõrgendada. Mis puutub üüri kõrgenda-misesse, siis Riigikogus seda küsimust peale wastawa komisjoni ei ole aruta-tud. Kuid popsideküsimus ei ole üürikü-simusega ühenduses, waid on omaette küsimus. Kui tahetakse siiski seda renti wiia kooskõlasse üürisuurusega linnas, siis wõib seda teha, kui mõlemad sea-dused, see on üüri- ja rendimaade korral-damise seadused Riigikogus arutamisele tulewad. Praegu on eeldusi arwata, et nad enam-wähem ühel ajal arutamisele tulewad. Aga mina arwan, et siin pop-side ja üürnikkude wahel kooskõla otsida täiesti raske ja ülearune on. Ei saa maal maarenti hinnata neil alustel, nagu hin-natakse linnas üüri. Olud wõrreldes läi-nud aastaga ei ole ka sedawõrd muutu-nud, et just tänawu tuleks weel enne, kui

seadus wastu wõetakse, rentisid kõrgendada. Seda on tunnustatud ka sellega, et ei leitud tarwilikuks asunikkude renti kõrgendada. Selle kohta on Riigikogule soowiawaldus esitatud, ja sellest järeldan mina, et need, kes asunikkude rendi kõrgendamise wastu on, ka popside rendi kõrgendamist ülearuseks peawad. Täna-wu tuleb arutamisele põlise tarwitamise seadus, täna-wu lahendatakse lõpulikult popsideküsimus. Mis puutub härra Martinson'i „kurwas toonis“ ettekantud põhjendustesse, siis kaaluwad need niisama palju kui härra Tõnkman'i seletus, et sulase ülikond maksab 15.000 marka. See on sealt samast lahtrist pärit, ja ma ei imesta sarnaste wäidete üle, mis siis ikka ette tuuakse, kui midagi tõsist ja põhjendawat ette tuua ei ole. Kui siin tullakse ütlemä, et popsid on need, kes kurnawad peremehi, siis on selles midagi kuulmatut, mis iga kultuurinimese peaks punastama panema. Sarnaseid asju wõib kõneleda mõne Christjan Karl Jakobson'i õhtusöögil wõi olengul, aga parlamendis niisuguste asjadega wälja tulla ei wõi. (K. Tõnkman, põl.: Jätke surnud rahule!) Sarnane isik pole kunagi surnud. (Segased wahelhüüded ja müra paremal pool.)

Juhataja **A. Jürman**: Palun rahu! Rkl. Tamm'e poolt on ettepanek § 2-se punktid redigeerida järgmiselt:

„a) kunni 100-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud enne 23. aprilli 1915. a.;

b) kunni 36-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli 1915. a., kuid enne 23. aprilli 1918. a.;

d) kunni 24-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli 1918. a., kuid enne 23. aprilli 1919. a.;

e) kunni 10-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli 1919. a., kuid enne 23. aprilli 1920. a.;

f) lepingutegemise aja peale waatamata kunni 100-kordse 1914./1915. põllumajanduse aasta rendimäärani, kui rentniku kasutada olew maatükk juba 1914./1915. majandusaastal kellegi käes rendi peal on olnud;

g) kunni 6-kordse esialgse rendimäärani, kui rendileping on tehtud pärast 22. aprilli 1920. a., kuid enne 23. aprilli 1921. a.;

h) eelmistes punktides mitte ettenähtud juhtumistel jääb rendimäär endiseks.

Sisse wõtta märkus 3: Märkus 3. Kui mõni teine punkt peale punkt f ka rendimäärana lahendab, siis jääb rendileandjal walida, kumma punkti alusel ta renti nõuab.“

Panen rkl. K. Tamm'e ettepaneku punktide kaupa hääletamisele.

Hääletamisele tuleb punkt a. (Hääletatakse.) Poolt on 23 häält, wastu — 37, seega on punkt a tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb punkt b. (Hääletatakse.) Poolt on 22 häält, wastu — 36, seega on punkt b tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb punkt d. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on punkt d tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb punkt e. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on punkt e tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb punkt f. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on punkt f tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb punkt g. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on punkt g tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb punkt h. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on punkt h tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb märkus 3. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on märkus 3 tagasi lükatud.

Panen hääletamisele § 2. aruandja poolt ettekantud kujul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 2. wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson** kannab ette ja nähtawa enamusega wõetakse wastu seaduseelnõu II osa.

II.

Käesolew seadus hakkab maksma tema wastuwõtmisega.

Juhataja **A. Jürman**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson**: Kuna käesolewa seaduse redaktsioon sellest lahku ei lähe, mis läinud aasta aprillikuus „Riigi Teatajas“ wälja kuulutatud, teen ettepaneku seaduseelnõu wastu wõtta redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

7. Petseri maakonnast ehitus- ja küttepuude wäljaweo keelu seadus — III lugemisel.

Maakommissjoni aruandja **J. Wain** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega seaduseelnõu pealkiri ning §§ 1. ja 2.

Petseri maakonnast ehitus- ja küttepuude wäljaweo keelu seadus.

§ 1. Ehitus- ja küttepuude wäljawedu Petseri maakonnast on keelatud, wälja arwatud riigile tarwilik ehitusmaterjal ja wineeri- ja tikutööstuses tarwitatawad kase- ja haawapakud.

Petseri maakonnaga piirduwate waldade elanikud wõiwad endi majapidamiste tarwidusteks Petseri maakonnast ehitus- ja küttepuuid wälja wedada selle wallawalitsuse tunnistuse alusel, kus puumaterjaali tarwitaja elab.

§ 2. Süüdlasi selle seaduse rikkumises karistatakse rahukohtu trahwiseaduse § 29. põhjal.

Juhataja **A. Jürman**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel wastu wõetud.

8. Eesti wabariigi kulude ja tulude eelarwe 1925. a. — II lugemisel.

K. Tonkman (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Teedeministeeriumi eelarwe wõtab enese alla ühe suurema osa 1925. aasta riigi eelarwest. Teedeministeeriumi korrallised kulud tõusewad 1.632.254.400 marga peale, sinna juurde tuleb weel arwata erakorrallised kulud 354.173.100 marga suuruses, nii et terve teedeministeeriumi eelarwe-kulud tõusewad 1.986.427.500 marga peale. See on õieti wäga suur summa, ja seda just sellepärast, et ta wäga tähtsat osa rahwamajanduslikus elus edendab. Teedeministeeriumi eelarwes on niisugused osad, nagu raudtee, post, telegraaf ja telefon, ning laewasõidumet, mida riigikodanikud otsekohe wälja maksuma peawad, see tähendab siis, kui nad neid tarwitawad. Sellepärast on wäga tähtis selle osa juures lühidalt peatada ja mõne küsimuse juures tähelpanu

juhtida nende asjaolude peale, mis neid kulusid tulewikus wähendada wõiksid, mille läbi rahwal neid abinõusid kergem tarwitada oleks. Härra rahaminister oma erilise kõnes tähendas muuseas, et rahwaeisutus peab eelarwet tõsiselt wõtma ja kui rahwaeisutus, Riigikogu, tahab kulude-osa suurendada wõi eelarwet mitte tasakaalu wiia, siis peab Wabariigi Walitsus sellest järeldusi tegema, et ta ei suuda eelarwet läbi wiia ja siis tuleks seda mõnel teisel uuesti moodustatud walitsusel teha. Nende rahaministri sõnadega tuleb tõsiselt arwestada, sest praegu on Wabariigi Walitsuse seljataga kogu rahwaeisutus, terve Riigikogu oma koosseisus. Tasakaal eelarwes on wäga tähtis ja ta peab saawutatama, kuid eelarwe tasakaaluwiimisel tuleb eelarwe kahte ossa jagada. Esimene osa riigi eelarwest on niisugune, see on üks osa kuludest on niisugused, mis otsekohe produktiivsed ei ole, see on korralline eelarwe, kus suur osa kuludest läheb walitsemise aparadi, palkade ja muudeks otstarweteks. Teine osa on erakorrallised kulud, need on produktiivsed ja lähewad riigi majanduselu edendamise peale. Suurema osa eelarwest teewad wälja palgad. Eelarwe-kommissjonidel, muuhulgas ka teedeministeeriumi eelarwe-kommissjonil ei läinud korda palkade summat wähendada põhjustel, et meie riigi walitsemise aparaat on praegusel korral wäga keeruline ja selle süsteemi järele, kuidas praegu riiki ja üksikuid ministeeriume walitsetakse, ei ole wõimalik koosseisusid kärpida. Kuid siiski heatahtliku korralduse juures wõiks tulewikus koosseisusid wähendada, kuid see nõuab rohkem aega. Seda ühe päewaga teha ei saa.

Härra rahaminister tähendas eile, et meil tuleb tuntawalt maksusid tõsta, kui eelarwe tahame tasakaalu wiia. Kui maksusid sisse tulemata jääwad, peawad teatud eelarwe-osad katmata jääma. Kuid maksude wõtmisega üksi edasi ei saa, waid tulewad kõrwaldada need põhjused, mis maksudewõtmist suurendama sunniwad. Üks on selge, et igal asjal on oma piir, ka maksudetõstmisel on oma piir. Wabariigi kodanikud on juba wäga kõrgete maksudega koormatud ja neid enam tõsta ei wõi. (J. Piiskar, is.: Tõstke aga renti.) Renditõstmine on hoopis iseküsimus. Praegu räägin nendest maksudest, mida härra Piiskar ühes minuga maksuma peab, see on raudtee-, telefoni-, telegraafi- ja postimaksud. (J. Piiskar,

is.: Ma ei kuulnud õieti.) Kui Teie ei kuule, siis ärge rääkige.

Ka selgus teedeministeriumi eelarwe arutamise puhul, et peawalitsused ei ole igakord küllalt täpselt kalkuleerinud ja selle eest hoolt kandnud, et vähendamise ette võtta võiks. Kui lubatakse, tooksin siin paar näidet raudtee alalt.

Raudteewalitsus nõudis wedurite kütteks 105.410.500 marka, kuid komisjon lubas 91.230.000 marka, seega vähendades eelarwet 13.811.500 m. võrra. Eelarwe-komisjon ei vähendanud seda osa mitte selles mõttes, et oleks otsustatud teatud jagu kütet maha tõmmata ja nagu ei tohiks raudtee üldse nii palju kütet tarvitada. Siin võeti ümberkalkuleerimine ette, ühe kütteaine pealt teise kütteaine peale ülewiiimine peeti tarwilikuks. Läänud aastal võttis Riigikogu eelarwe-komisjon soowiawalduse vastu, et raudteewalitsus kütteainete alal katseid hakkaks tegema, missugune kütteaine raudteel kõigeodavam tuleks. Teedeministerium võttis küsimuse tõsiselt kaalumisele ja moodustas erikomisjoni, kus raudtee kütteküsimust hakati lahendama. Erikomisjon on kiiduwäärt töö ära teinud ja raudtee kütteküsimuse lahendanud. Raudtee kütteküsimust arutati ka riigi majandusnõukogus, kus ühel häälel õigeks tunnistati, et raudtee peaks odawama kütte tarwitusele võtma.

Erikomisjonis on otsusele jõutud, et kõigeodavam kütteaine raudteel oleks põlewkiwi. Põlewkiwiga võib segarongide wedurid kütta, rääkimata veel kaubarongidest. Edasi selgus, et järgmine kütteaine raudteel oleks puu, kuna kõige kallim on turwas. Sellest seisukohast välja minnes ning neid asjaolusid ja katseid arwesse võttes, vähendas teedeministeriumi eelarwe-komisjon raudtee kütteks tarwitatawat krediiti õige tuntuvalt, üle 13 miljoni marga võrra. Kuid väga iseloomulik oli see, et need härrad, kes erikomisjoni poolt kokkuseatud kalkulatsiooni järele oleksid pidanud raudtee kütteks odawamaid aineid tarwitusele võtma — seda ei teinud. Eelarwe-komisjonis läks kütteküsimus õige põnewaks ja kriitiliseks, nii et eelarwe-komisjonil tuli kahenädalane wahe teha, kui jälle uuesti raudtee kütteküsimust arutamisele võis võtta. Komisjon tegi ülesandeks, et raudteewalitsus peaks kalkuleerima, kui palju põlewkiwiga wedureid küttes küttekulusid vähendada võiks.

Kui raudteewalitsuse wastawas osakonnas seda ei tehtud, ja kui eelarwe-komisjon väga kibedaid etteheiteid hakkas tegema, ning ära näitas, kuiwõrd wildakalt praegune raudteewalitsus ja wastaw osakond erikomisjoni otsuse vastu tegutseb, siis oli lõpuks tagajärg see, et osakonna juhataja ametist tagandati. Ja tänu jumalale, et see mees raudteelt kadunud on. (Teedeminister K. Wirma: Eitule tänada.) Seal üks asi ometi niiwõrd terawaks, et ametnikul wõimatu oli edasi teenida. (Teedeminister K. Wirma: Kui inimene ise wabatahtlikult ära läks, ei ole see tagajärg.) Ikkagi teataw tagajärg. Minu arusaamise järgi ei oleks see mitte eelarwe-komisjoni töö, et ta hakkab välja kalkuleerima, missugune ja kui palju üks wõi teine kütteaine odawam tuleb, ja sellepärast weniwad ka eelarwe-komisjonide tööd väga pikale, kuna komisjon sarnaseid küsimusi peab arutama, mis otsekohe tema ülesanne ei ole. Aga raudtee kütteküsimus, kus mitmekümned miljonid kaalu peal olid, ei wõinud eelarwe-komisjoni poolt lahendamata jääda. Eelarwe-komisjonil tuli hulk tööd teha, palju koosolekuid pidada ja aega raisata, et seda küsimust lõpuliikult otsustada. Seda küsimust oleks pidanud raudteewalitsus ise arutama, kuna tal sellekohased kindlad andmed olid, kuid raudteewalitsus jättis need küsimused lahendamata, mida igatahes heaks kiita ei tule.

Edasi tuli väga palju aega wiita Tapa saeweski juures. Kui eelarwe-komisjon välja sõitis Walka, waadati muuseas Tapa saeweski üle. Seal selgus, et Tapa saeweski ainult kahju toob. Seal olid palgid ära kopitanud ja nendest mingisugust head materjaali välja saagida ei saa, waid lauad, mis sealt välja tulewad, on wiletsad ja sinised ning tarwitamiseks täiesti kõlbmatud. Seal tuli ette palju teisi pahesid. Kui Tapa saeweski küsimus eelarwe-komisjonis arutamisel oli, juhiti tähelpanu selle peale, et praegu soowitawaid materjaalisid wõimalik igalt saeweskilt saada on. Raudteewalitsuse ja teedeministeriumi esitaja poolt seletati, et raudteel on erisorti laudu tarwis ja neid võib Tapa saeweski walmistada. Et seda küsimust põhjalikult jälle lahendada, tuli koosolek katkestada. Kutsuti metsade peawalitsuse esitaja koosolekule, kes seletas, et raudteewalitsusel on Tallinas saeweski raudtee erimater-

jaalide valmistamise tarwis, kus walmistatakse wagunite ehitamiseks laudu ja teisi tarbeid. Tapa saeweski ei ole mitte iseäraliku siseseadega, waid metsatööstusel on olemas parema siseseadega saeweski Aegwiidu jaamas, mis suudab ka raudteewalitsuse nõudeid täita. Meile räägiti ette, et metsade peawalitsus ei suuda raudteed tarwilikkude materjaalidega warustada, kuid metsade peawalitsuse esitaja seletab, et metsade peawalitsus suudab siiski raudteed küllaldaselt materjaalidega warustada. Selle järele kustutas komisjon Tapa saeweski koosseisu maha ja otsustas selle 1. juuliks likwideerida. Põlewkiwikuuridest on raudteewalitsusel suur puudus, niisama seisab ka turwas praegu lageda taewa all, kus ta palju oma wäärtusest kaotab. Komisjon täiendas eelarwet, mille järgi käesolewal aastal tuleb raudteewalitsusele turba- ja põlewkiwikuurid ehitada. Nii tulid ka mõnes teises eelarwe-osas suured puudused nähtawale. Näiteks posti peawalitsuse juures. Posti- ja telefonimaksusid on tuntawalt tõstetud põhjendusega, et meil on hädalised wäljaminekud, mis teatud kulused nõuawad ja sellepärast on waja maksusid tõsta. Kui rahalisi tarwidusi waatame, siis selgub, et siin mitmel pool õieti toimetatud ei ole. Toon ette ühe suurema juhtumise, mis just sel korral ette tuli, kui eelarwe-komisjon koosolekuid pidas. See on Haapsalu raadiojaama rike, ma ei tea, kas see praegu parandatud on, wõi on ta alles rikis. Selgus, et Haapsalu raadiojaam oli juba 2 nädalat rikis ja nimelt sellepärast, et raadiojaama juht ei ole mitte elektriinsener, waid ehitusinsener. Haapsalu raadiojaama juht elab Tallinnas, ja raadiojaama juhib masinainsener. Ka olid minul käepärast kindlad andmed, et raadiojaama juht oma isiklikku äri ajab. Seda pahet tõin ka komisjoni koosolekul ette ja posti peawalitsuse ülem ei lükanud minu andmeid ümber, mispärast peab konstateerima, et see õige on. Nii wõime ka teisi sarnaseid nähtusi posti alal näha, nagu telefoniaparaatide tellimised. Posti tehnikaosakond ostis 1924. a. jooksul Tartu telefoniwabrikust umbes 4000 telefoniaparaati. Neljamagneediline aparaat kataloogi numbri järgi maksab 6000 marka ja lauaaparaat neljamagneediline, kataloog nr. 306 — 5830 marka. Need aparaadid pandi üles ja abonendid peawad selle raha wälja maksuma. Kuid selsamal ajal müüakse neidsamad aparaadid firma

Kapsi ja Co. juures sama hinna eest. Firma Kapsi ja Co. saab nende aparaatide pealt Tartu wabrikult 10% komisjoni raha. Siin tekib küsimine, mispärast ei saa posti peawalitsuse tehnikaosakond suurte partiide wiisi kohemaksetawa raha eest ostes Tartu wabrikult protsente, nagu erafirma protsente saab. Mina ei tahaks siin mitte kõigehalwemat arwata, siiski tehnikaosakond ei korralda pakkumisi õieti, ei pea järelpakkumisi ja segapakkumisi, nagu teewad seda teised riigiasutused. Wõib öelda, et need on wäiksed asjad, kuid wäikestest asjadest tekiwad suured asjad. Tehnikaosakond ei ole kõike tähele pannud ja ei ole õieti toimetanud, ka posti peawalitsuse ülem ei ole täpselt seaduse järele käinud. Meil on praegu maksmas weneaegsed seadused ja neid ei ole muudetud. Meil maksawad praegu telefoniseaduse §§ 5. ja 6. jne., kus ära näidatud juhtnõõrid järelpakkumiste ja pakkumiste kohta. „Riigi Teataja“ lisa nr. 5/6 — 16. jaanuarist 1925. a., lhk. 76, on öeldud suusõnalised ja kirjalikud pakkumised. Segapakkumised on, mis 6. weebruaril 1925. a. toimetatud. Samuti „Riigi Teataja“ nr. 9/10 — 23. jaanuarist 1925. a. ja 27. jaanuarist 1925. a., kus iso-laatorite ja kaablite pakkumised wälja kuulutatud. Kuid hiljem selgus aga, et neile segapakkumistele ei ole kunagi järgnenud järelpakkumisi, mis aga seaduses segapakkumiste juures kindlasti ette nähtud. Selletõttu lähewad posti peawalitsuse poolt ostetud telegraafi- ja telefoniaparaadid wäga kalliks maksuma, kuna ei püüta ära kasutada hindade allasurumist järelpakkumiste teel.

Edasi, mis asja mõnikord õige keeruliseks teeb, mida toonitati ka eelarwe-komisjonis pikalt ja laialt, on telefonitaksid kõrgendamise küsimus. Eelarwe-komisjonis oli päewakorras telefonimaksude tõstmise küsimus, kus selle wastu waieldi ja otsustati, et mingit wajadust maksude tõstmise järele ei ole. Selgub aga tegelikult, et selle seadusega, mis on „Riigi Teatajas“ nr. 27/28 — 17. weebruarist 1925. a., on telefonitariif wälja kuulutatud ja selle järele on maal telefonimaksu hakatud sisse nõudma, kusjuures muuhulgas järgmine iseloomulik nähtus esile tuleb, mis minu arusaamise järele mitte õige ei ole. Praegu ei wõeta §§ 17. ja 18. järele neilt abonentidelt põhimaksu, kes telefoni kõnepunktiga ühenduses on. Tähenab, kui kuski on kõnepunkt, siis kõnepunktiga ühendu-

sesolew abonent ei pruugi telefoni põhimaksu maksta rohkem kui 500 marka. Minu arusaamise järgi ei ole mitte õige, kui kellelegi see õnn on osaks saanud, et ta kuidagiwiisi kõnepunktiga on ühenduses, siis jääb ta põhimaksust wabaks. Liinimaksus wõiks küll ehk wahe olla, kus tarwitajad üheskoos paralleelliini kasutawad, aga põhimaksu ja teiste maksudega ei tohi nii olla. See wiga tuleks tingimata parandada, sest need maksud, mis tulemata jääwad, peawad ikkagi lõppude-lõpuks teised ära maksuma. Postikorralduse üle on omawalitsused selgelt öelnud, et see uut korraldust nõuab ja korraldus tuleks anda maakonnawalitsuste kätte. Sellele on palju vastu waieldud. Ka mina olen muude hulgas senni arwamisel olnud, et posti ei tuleks maakondade kätte anda. Kuid kahe aasta jooksul, kus mina eelarwe-komisjonis olen töötanud, on selgunud ka minule, et siin hädasti uut korraldust waja, et posti alal tulewad meil täiesti uued korraldused luua ja see märksa odavamaks teha. Seda kõike wõiksid teha maakonna omawalitsused. Meil on liig keeruline ja liig kallis walitsemisaparaat, kus praegu otsekohe kahekordselt walitsetakse, esiteks riigi keskwalitsuste kaudu ministeeriumide läbi ja teiseks omawalitsuste kaudu. Seega on ka järelikult kahesugused maksud, maksusid tuleb maksta omawalitsuste heaks ja riigivalitsuse heaks. Need maksud saawad lõppude-lõpuks kodanikudele täiesti koormawaks. Siin tuleks walitsemiswiisi lihtsustamine ette wõtta. Hulk ülesandeid, mis senni on olnud keskwalitsuste käes, tuleks maakonnawalitsuste kätte üle anda, mis keskwalitsuste kulusid tuntawalt wähenedaks ja maakonnawalitsuste kulusid mitte sedawõrd ei suurendaks, kuiwõrd keskwalitsuste kulusid wähenewad. (Teedeminister K. Wirma: Ikka suurenewad!) Aga praegusel korral on need kulusid ka suured ja walitsemisaparaat liig kallis. Wõtame, härra minister, posti peawalitsuse, kus 84 ametnikku selleks istub, et postitegewust meie wäikeses riigis juhtida. (Teedeminister K. Wirma: Teie, kui komisjoni aruandja, tehke teisiti, aga Teie ka ei ütle, kuidas seda teha.) Kui wastawad koosseisud tulewad, küll ma siis räägin, aga praegu, härra minister, kõnelen mina eelarwest. (Teedeminister K. Wirma: Ilma koosseisuta ei saa palgaparagrah-

witeostada.) Härra minister, see on selle eelarwe suur õnnetus, et meie ei ole koosseisusid läbi wõtnud. (Teedeminister K. Wirma: Wäljapääsete on olemas.) No jah, on olemas. Ma toon teile ühe näite. Keskwalitsuse juures likwideeriti maanteedewalitsus ja anti maakonnawalitsuse kätte. (Teedeminister K. Wirma: Kas nüüd on asi korras?) Mina ei ütle, härra minister, otsekohe seda, kas nüüd asi korras on wõi mitte, selle üle wõime rääkida. (Teedeminister K. Wirma: Aga mina ütlen, et ei ole korras.) Selletõttu, et maanteedewalitsus maakonnawalitsuste kätte anti, ei ole kulusid maakonnawalitsuste juures mitte sedawõrd suurenenud, kui nad keskwalitsuse juures wähenenud on. (Teedeminister K. Wirma: Ainult teed lähewad halwemaks.) Ei lähe halwemaks.

Muude hulgas, mida maakonnawalitsused wõiksid oma korraldusele wõtta, on post. See ei ole mitte üks minu arwamine, waid sellel arwamisel on ka terwed maakonnawalitsused, ja seda küsimust on arutanud ka maakondade liit. Maakonnad on wäga põhjalikud kalkulationsioonid wälja töötanud, terwed kawad wälja töötanud, ja ma olen arwamisel, et need mehed, kes sellel alal töötawad, et nende töö ka tõesti midagi wäärt on. Seda asja tuleks meil tõsiselt wõtta. Kui need küsimused põhimõttelikult ära otsustatakse ja kui maakonnawalitsustele wõimalus antakse neid teostama hakata, siis läheb meil tõesti walitsemise aparaat kergemaks ja wähenewad ka kodanikude maksud. Meie peame tingimata selle poole püüdma, püüdma seda teostada, et meie maksud wähenema hakkaksid. Praegu aga näib, et meil maksud igal alal tõusewad, ja maksude tõusmisega ühenduses ka elukallidus. Meie ei saa elukalliduse vastu muidu woidelda, kui meie kodanikkude maksusid igasugustel aladel ei wähenda. Kõigepealt peab seda tegema raudtee, posti ja telegraafi abil, kus iga kodanik peab maksusid maksuma otsekohe riigikassase. Need maksud peawad tingimata wähenema. Teiselt poolt tuleb meil selle peale tähelpanu juhtida ja selle peale rõhku panna, et meie eelarwe-korras produktiivsete tööde peale summasid kulutaksime, mis meie rahwa kultuurilist tasapinda tõstaksid ja rahwamajanduslikku jõukust tõsta aitaksid, et meie neid maksusid,

mis praegu olemas, wõi mis tulewikus tulewad, suudaksime maksta.

Th. Pool (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelarwe-komisjon on eelarwe arutamisel kaunis kiire tempo wõtnud, kuid mina julgen siiski wähe teie aega wiita käesolewa eelarwe-osa juures, silmas pidades neid suuri summasid, mis siin kõneall. Teedeministeeriumi eelarwe teeb ju peaaegu $\frac{1}{2}$ kogu riigi 1925. a. eelarwest wälja.

Eelarwe juures peatades mõtlen kõigepealt ühe küsimuse üles tõsta, mis on eelarwe arutamise korraga ühenduses. Teedeministeeriumis on terve rida tehnilisi ettewõtteid, mis ei paindu üldise eelarwe nomenklatuuri alla, waid mis on sinna kunstlikult mahutatud nomenklatuuri järele, mis tarwitusel teiste ministeeriumide eelarwete juures. Sarnane kord sünnitab aga suuri raskusi eelarwe arutamise juures. Komisjon wõttis wastawa soowiawalduse wastu, et tulewikus eelarwe-materjaalid raudteewalitsuse alal esitatakse wastawalt nendele andmetele, nagu neid ministeeriumis enne käsitatud. Kahjuks on see soowiawaldus ühtlustamise komisjonis maha kustutatud.

Teine küsimus, mis eelarwe arutamise korraga ühenduses, on tulude ja kulude arutamise kord. Tehniliste ettewõtete juures on tulud lahutatamad kuludest, meil aga arutatakse neid lahus, ja siin wõib õige sageli arusaamatusi tekkida, sest tihti wõib ette tulla, et kui kulused wähenemad hakata, siis ka tulud wastawalt wähenewad ja kärpimised otse kahjulikud on. Sellepärast läheb sarnase eelarwe arutamine lahku eelarwe arutamise korrast ministeeriumide juures, kus ainult kuludega tegemist on. Minu arwates tuleb tulewikus eelarwe arutamise juures kõigi ministeeriumide tulud ka wastawates komisjonides läbi arutada, kuna rahaministeeriumi komisjon siis neid ainult ühtlustaks ja lõpulikult redigeeriks.

Mis puutub sisuliselt teedeministeeriumi eelarwesse, siis langeb suurem osa kulused siin kolme peawalitsuse peale, kuhu on koondunud meie tähtsamad riigiettewõtted. Need on: post, raudteed ja sadamad. Kõik nad on ühtlasi tulutoowad ettewõtted, mis ennast loomulikult oludes renteerima peaksid. Neid wõib küll riigi üldpoliitilisest seisukohast wälja minnes õige mitmet moodi korraldada. Riik wõib siin otsekohe kahju saada, ta

wõib neid ka nii korraldada, et nad otsotsaga kokku tulewad. Kuid ka nii, et nad ka teatud protsente kannaksid nende kapitaalide pealt, mis nendesse mahutatud. Senniajani on neid ettewõtteid katsetud korraldada selles mõttes, et neid tehniliselt korda seada, kuna majanduslik külg kõrwale jäänud. Wähemalt paistab minule, et siin kindel poliitiline juhtnõör wõi kindel poliitika on teedeministeeriumi alal puudunud. Mina ei taha etteheiteid teha praegusele walitsusele. Osalt on see seletataw sellega, et meil wastawa ministeeriumi juhid liiga sagedasti on waheldunud. Kuid majanduslik külg, üksikute ettewõtete tasuwus ja kalkulasioonid sel alal on sedawõrd tähtsad, et siin kindlalt tähelepanu tema peale tuleb pöörata.

Meil on senni riigiettewõtteid katsutud netto eelarwe peale üle wiia, raudtee ja post on aga senni brutto eelarwega riigi eelarwes esinenud. Sarnane esinemiswiis wõimaldab kulude maskeerimist mitmel juhtumisel ja ei huwita wastawaid ametkonde, et nad kulud ja tulud kooskõlla wiiksid. Tulud on meil olnud kõrwaline asi. Minu arwates, kui Riigikogu komisjoni soowiawalduse wastu wõtub ja walitsus sellele soowiawaldusele wastu tuleb, siis sunnitakse ametkonde omaga wälja tulema ja defiitsiitidega esinemine ei ole nii kerge kui senni. Kui üksikuid ametkonde teedeministeeriumi alal waadata, siis näeme, et posti-telefoni-telegraafi juures on teatud paranemist juba näha. Wiimase ajani andis post, kui ta korralised ja erakorralised kulud arwesse wõtta, kahju. Riik on senni 60—70 miljonit postiasutustesse inwesteerinud. Käesolew eelarwe näitab aga juba teist pilti. Korralised kulused on 269 miljonit, erakorralised 44 miljonit, kokku 313 miljonit. Tulused on ette nähtud 390 miljonit, see teeb 77 miljonit ülejääki. Loomulik oleks, kuna meil post-telefon-telegraaf nii wõrratu tähtsusega meie ebasoodsates ühendusoludes on, et meie selle ülejääki oma telefoni- ja postiwõrgu wäljaarendamise ja laiendamise peale kulutaksime, sest post ja telefon ei peaks olema riigile tuluallikaks. Käesolewal aastal on aga see ülejääk arwatud riigi tuludesse. Rahaminister on isegi heaks arwanud 54. miljonilisest posti erakorralisest eelarwest weel 10 miljonit maha arwata, mis telefoniwõrgu laiendamise peale oli wõetud. Osalt wõiks ehk sarnast nähtust seletada sellega, et meil praegu rasked ajad on ja

riik postiwalitsuselt tagasi nõuab neid summasid, mida ta aegade jooksul sinna mahutanud. Kuid tulewikus peaks see talituswiis kindlasti ära jääma, ja postist saadawad tulud minema ainult posti arendamiseks. Õieti on ju terve postitariifide ja postiametkonna korraldamine selleks ette wõetud, et kapitaale luua, ülejääki saawutada 100 miljoni ümber aastas, et sellega posti- ja telefoniwõrku lähema kümne aasta jooksul enam-wähem rahuldawasse seisukorda wiia. Selle summaga jõutakse ka tõepoolest paljugi korraldada, posti igalpool kättesaadawaks teha. Kuid kui neid summasid riigi üldistesse tuludesse üles wõtta, siis tuleb sellest kawast kriips läbi tõmmata. Soowitaw on, et see ei sünniks. Kahjuks on aga walitsusel üks eelnõu esile kerkinud, mis kawatseb tulewikus neid summasid ära wõtta. See on riigi ametkondade wabastamine postimaksudest. Praegu on riik üheõiguslik teiste kodanikkudega ja ettewõtetega. Ta kannab posti-telefoni kasutamise alal osa kuludest samuti, kui eraisikud. Kui riik aga wabastatakse maksudest, siis vähendab see postiametkonna tulusid üle 20 miljoni, ja loomulik on, et see üldise postiwõrgu loomise kawasse augu sisse lööb. Kui riik siiski ametkondade postimaksud ära jätab, siis peaks tema seda teisiti eelarwes ära tasuma. Üldiselt peaks minu arwates siiski põhimõte maksma jääma, et post ei tule riigi tuluallikaks lugeda, waid need summad peaksid selle wõrgu arendamise peale kulutatama. (J. Laidoner, põl.: See on ainult siis õige, kui post riigi monopool ei oleks.) Minu arwates ei tohi see tuluallikaid teha riigile. (J. Laidoner, põl.: Miks ei tohi, kui tahab!) Ei tohiks otstarbekohasuse mõttes. Postil ja telefonil on meie oludes teised ülesanded kui fiskaalsed. Küsimus wõib üles kerkida selles suhtes siis, et mis tuludega teha, kui postiwõrk juba täiesti korras on. Praegu on tema weel kängus, ja kui teda seejuures weel hakatakse eksploateerima, siis wõiwad sellel väga kurwad tagajärjed olla.

Teine tähtsam peawalitsus on sadamate walitsus. Siin on tulud 102 miljonit, korralised kulud 158 miljonit. Sadamate alal on suurem väljaminek, mis seal ialgi otsi kokku ajada ei lase, asutused, mida meie peame erilise geograafilise seisukorra tõttu ülewal pidama, mis aga ühtki sissetulekut ei anna. Need on tuletornid; nende summa teeb wälja umbes 54 mil-

jonit, kuna muidu sadamate kulud ja tulud üksteist katawad. Tuletornide kulud aga ei ole loota teisel teel katta, kui neid wahest rahwuswahelisel teel õiendataks.

Raudteede alal walitseb meil senni weel kõigesuurem selguse puudus. Meil on raudteed kahte liiki. Laiarööpalised on peale ühe aasta järjekorralisi lisakulusid nõudnud, ainult 1922. aastal oli ülejääki 140 miljonit, 1922. aastal on 175 miljonit transiidist sisse tulnud. Teistel aastatel on aga 30 miljoni ümber defitsiiti näha. Kui erakorralised kulud, mis raudtee olukorra tõstmiseks kulutatud, maha arwata — sest uusi raudteid ei ole juurde ehitatud — siis ulatab aga iga-aastane üldpuudujääk 140—150 miljonini. Ainult 1922. aasta on erand, kus 140 miljonit ülejääki jääb. Kitsarööpalised on soodsamatel tingimustel töötanud ja senni omaga otsotsaga kokku tulnud, kui ka erakorralised väljaminekud arwesse wõtta, ilma nende arwestamata aga ülejääkisid andnud, nii 1924. aastal 39 miljonit. Minu arwates tuleb raudtee küsimuse arutamisel just ökonoomilist külge walitsusel eriliselt ja palju tõsisemalt kaalumisele wõtta, kui senni seda tehtud, ja siin teatud kindel poliitika maksma panna selles mõttes, et see asutus omaga wälja tuleks. Abinõuks selle juures oleks esiteks see, mille peale ma juba tähendasin, nimelt eelarwe netto bühsheti peale üle wiia. Teine abinõu on tariifipoliitika korraldus. Tariifipoliitikat wõib rewideerimisele wõtta. Ma juhin tähelepanu selle peale, et meil raudteetariifid senni on kõik erilises komisjonis kokku seatud, kus raudteewalitsuse esitajad puuduwad. Tähendab, meil määratakse weohinnad, waatamata, kuidas nad kooskõlas on raudtee oludega.

Kolmandaks seisab laiarööpalise tasuwuse küsimus ühenduses transiidi küsimusega. Mina olen kõnelenud raudtee esitajatega, ja nad juhiwad tähelepanu selle peale, et meil saaks kokkutõmbamisi teha eriti raudtee alal rongide korraldamises kui ka koosseisudes, kuid siis tuleb arwestada sellega, kas meie Wene transiiti suudame teostada, kui see juhtub tulema. Meil on praegu koosseisud ja organisatsioon selle kohaselt, et Wene transiiti tarwilikul määral võimalik on läbi lasta. Wiimast ei ole aga enam endiselt, ta on langenud paarisaja miljoni pealt 37 miljoni peale. Meil aga hoitakse koosseisud ja terve raudteeparatuur endise transiidi kohaselt, ja riik maksab tuntawalt raudteele juurde. Siin tuleks, minu arwates,

tõsisele kaalumisele wõtta, kas ja kui kaua meil sarnane olukord edasi kestab ja kas sarnase aparaadi ülewalpidamine tulewiku lootuste peale siiski liiga kalliks ei lähe.

Weel saaks wast teatud kokkuhoidu ette wõtta tehnilise korralduse alal, abietewõtete juures, mis meil wedurite remondi wäga kalliks ajawad. Komisjonis toodi selle kohta huwitawaid andmeid, kuidas wedurite remondid, mida laiarööpalisel hinnati 6.893.000 marga peale, kitsarööpalisel tehti ära aga 3.174.000-ga, tähendab üle 3.700.000 mk. tehti ökonomiat. Tallinna peatehased on oma paigutuse ja organisatsiooni tõttu nii halwad, et nad tuntawalt selleks kaasa mõjuwad, et kulud wedurite korrashoidmise alal ja teistel tehnilistel aladel suurenewad.

Weel tähtsam küsimus, mis ka meie teedepoliitikaga ühenduses, on uute raudteede ehitamine. Kuiwõrd see tähtis, seda näitab soe osawõtt majandusnõukogust ja selle küsimuse alal wiimase märgukirjadega pommitamine ning artiklid ajalehtede weergudel. Senni on aga sel alal wäga imelik seisukord walitsetnud. Meil walmistab uute teede plaane ehitusosakond, mis on lahus raudteewalitsusest ja asub teedeministeeriumi juures. Tähendatud osakond on walmistanud terve rea plaane, meie leiame neid isegi wagunite seintel punase joonega ära tähendatud, nii et wäljamaalased wõiksid arwata, nagu oleks meil tihe raudteewõrk olemas. Senni ei ole aga selle osakonna poolt märgitud teedest ühtegi ehitatud. Teiselt poolt on aga raudteed tekkinud, mis kuskil eelarwes pole tähendatud. Neid on ehitatud küttekomitee, metsade peawalitsus, ilma et eelarwe-korras ühtegi summat selleks oleks olnud. Ühelt poolt järelikult — meil raudtee ehitamiseks summasid ei jätku, teiselt poolt aga tekiwad 40—70 kilomeetrilised raudteed, näiteks Orajõe, Sonda ja Lawassaare raudtee. Nii on meil ligi paarsada kilomeetrit raudteid tekkinud, kui neid aga kawa järele ehitada tuleb, siis meil raha selleks ei jätku. Minu arwates tuleb sarnane seisukord wõimalikult kiiresti likwideerida ja kindel kawa raudtee ehitamise alal kokku seada. Kõigepealt tuleb küsimus otsustada, kas neid raudteid kontsessioneeritakse, wõi ehitab nad riik ise. Meil on senni arwatud, et kontsessioneerima peab kõigewähemalt kitsarööpalise raudtee, mille kohta arwatakse, et tema omaga

enam-wähem wälja tuleb, kuigi see wähe imelik paistab. Sest kui meil kitrarööpaline tingimata kontsessioneeritakse, siis peab riik ikkagi kontsessiooni põhjal wist kontsessioonääridele tulud kindlustama. Miks ei wõi ta ise nende tulude arwel raudteid edasi ehitada? (J. Laidoner, põl.: Kust wõtabriik raha raudtee ehitamiseks?)

On tekkinud weel teine küsimus, nimelt laia- ja kitsarööpaliste ühendamise küsimus, mis eelmisega ühenduses. Ühelt poolt asub walitsus seisukohal, et meil raudteid muidu ehitada ei saa, kui peab kontsessioonääride kätte antama, teiselt poolt aga kawatsetakse kitsarööpalist laiarööpalisega ühendada. Mina küsin, mispärast neid ühendada, kui nii-kui-nii on kawatus kitsarööpalist kontsessioneerida. (Wahel hüüe O. Gustawson'i, is. poolt.) Jah, Teie seisukoht on selge, härra Gustawson, Teie tahate, et riik peab ise ehitama. Ka mina ei eita üht ega teist wõimalust, ainult walitsus peab selge seisukoha ütleva, kas annab ta osa raudteid kontsessioonääridele, wõi ehitab ta ise. Eelarwe-komisjoni poolt wõeti sisse raudtee ehitamiseks summad, rahaminister aga oma eelarwe-kõnes pidas tarwilikuks neistki 40—50 miljonit maha wõtta. Kui riigil enesel kawatsust ei ole raudteed ehitada, waid kontsessiooni teel neid teeb, siis ei ole ka mingisugust mõtet kitsarööpalist laiarööpalisega ühendada. Neid wõimalusi silmas pidades soowiksin mina walitsuse seisukohta selles suhtes teada saada. Kui tal seisukohad weel puuduwad, siis teen mina ettepaneku kiitsa- ja laiarööpalise ühendamine edasi lükata, senni kunni walitsusel need seisukohad ei leidu. See 7 miljonilise summa kokkuhoidmine aastas, mida raudteede ühendamise läbi saadaks, ei tähenda midagi. Mina isiklikult arwan, et kui meie nad ühendame, siis teisel teel rohkem kaotame, kuna kitsarööpaline raudtee jäädes iseseiswaks, toob 7 miljonit tagasi teisel teel.

Käesolewal aastal, uue ühenduse korral tuleb palku osaliselt edasi maksta ja see kestab seitse kuud. Kulude suurendus teeb ühendamata plaanis wälja 2.960.000 m. Minu arust ei ole see summa üld riigi eelarwes mitte niiwõrd suur, et seda ei peaks wastu wõetama, kuna see teiselt poolt raudteede küsimuse lahendamist tulewikus-märksa hõlbustab.

Tarwilik on siin aga walitsuse seisukoht. Kui walitsus ütleb kindlal sõnal, et

riiki mõtleb raudteid ise ehitada ja kindlasti otsustab ja lubab eelarwesse selleks wastawad summad üles wõtta, siis mina sarnast ettepanekut ei tee. Kui aga siin seletatakse, et see küsimus alles lahtine ja seisukohad selles puuduwad, siis teen wastawad konkreetseid parandused.

Juhataja A. Jürman: Et koosolek üle 2 tunni kestnud, kuulutan $\frac{1}{4}$ -tunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.15 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 12.45 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman.**

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Holberg.**

Juhataja A. Jürman: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on järjekorras rkl. Uibopuu'l.

A. Uibopuu (rhsw.) kohalt: Ei tarwita.

K. Ipsberg (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Pool nimetas oma kõnes raudteasjanduse kohta ka seda, et raudteewalitsuste ühendamine annab kokkuhoidu ainult 7 miljonit. Minu arwates on see kokkuhoid liig wäikene, mis selle ühendamisega tahetakse kätte saada, ja arwan ka, et raudteewalitsuste ühendamine praegusel ajal enneaegne on. Tooksin lisaks neile põhjendustele, mis lugupeetud eelkõneleja härra Pool'i poolt ette toodi, weel järgmist: praegu räägitakse asjaajamise lihtsustamisest, asjaajamise korra kergendamisest jne. Need soowitud awaldused peaksid tingimata läbi wiidama ka riigi raudteel. Kui aga nüüd ühendame mõlemad raudteewalitsused, siis tuleb praegusel kitsarööpalisel raudteel oma asjaajamise kord ümber muuta, ühtlustada sellega, mis riigi raudteel olemas. Kui aga mõne aja pärast, ütleme aasta wõi paari pärast, ma ei tea kui ruttu see läbi läheb, riigiraudteel maksuma pannakse uus lihtsustatud kord, siis tuleks kitsarööpalisel seda uuesti läbi teha. See oleks kahekordne murrang, ja igatahes teeb see kahekordne murrang suuremaid kulusid, kui nüüd seda loodetakse ühendamise teel kätte saada. Samuti tekitaks see segadust asjaajamises, ning teeks iseäranis tüli publikule. Sellepärast on täiesti õige, et ühendamist ei peaks enne läbi wiidama, kui asjaajamise kord

on lihtsustatud, üldse selle asjaga ei peaks ruttama. Wõidakse öelda, et 7 miljonit on ka midagi. Mina juhiksin tähelpanu selle peale, et meil on wõimalus neid kulusid kuhjaga kokku hoida ka mujal. Wõtame näiteks teedeministeeriumi keskasutuse peatükk I § 4, kus on ette nähtud uute raudteede ehitamiseks erakorralisi kulusid 94 miljonit. Walitsuse poolt oli esitatud eelarwe, milles oli ette nähtud selleks 20 miljonit, kuid eelarwe-komisjon pani juurde 74 miljonit. Ei ole otstarbekohane niisugusel teel raudteede ehitamisele asuda. Selle üle wõiks ju pikalt ja laialt kõneleda, kuid mina ei taha palju sõnu teha, waid juhiksin tähelpanu ainult selle peale, et kui meie niisugusel teel hakkame raudteed ehitama, nimelt harilikus eelarwe-korras, siis ei saaks meie iialgi oma maksukoormat kindlaks määrata. Sel aastal wõtame eelarwesse 94 miljonit, järgmisel aastal wõib olla 194 miljonit, ja siis tuleks uue maksukoorma juures hakata muutma maksuseadusi, hakata otsima uusi allikaid sissetulekute alal jne. Maksukoorem muutuks lõppudelõpuks lõõtsapilliks, mida igal aastal tarwiduse järele wõib laiemale tõmmata wõi koomale pigistada. Niisugusesse seisukorda ei wõi meie oma riiki panna. Siin ei aita muud, kui peame nii talitama, nagu mujal maades on talitatud. Raudteede ehitamist peab teostama, kas wälislaenu abil, mis selle jaoks tehakse, wõi kontsessioonide kaudu, igatahes eelarwe-korras meie raudteed ehitada ei wõi. Kui tahetakse sellega töötatöölise küsimust lahendada, siis ma teen selleks wastawa ettepaneku, et eelarwesse 94 miljoni asemele wõtta 20 miljonit. Niisuguse summaga ei saa küll raudteed ehitada, kuid wõiks siiski mõnda wäiksemat eeltööd teha, sihti ajada, wõi mõne wäikse raudteejupikese ehitada, näiteks nagu Narwa-Kulgu sadamaraudtee, ja nagu meil ehitati eelarwe-korras Walk-Koikküla raudteeos. Mõne maakonna olukorra tõstmiseks wõib ju wäiksema raudteeosakese eelarwe-korras ehitada, kuid sihikindlalt raudteewõrku täiendada eelarwe-korras on täitsa wõimatu. Palju tähtsam oleks, kui meie oma eelarwe tasakaalu saaksime wiia, mille kaudu meie saawutaksime ka rohkem wäliskrediiti ja meelitaksime juurde kontsessioonääre. Igatahes riiki, kus eelarwe tasakaalus, mahutatakse parema meelega kapitaale, kui niisugusesse riiki, kus aast-aastalt eelarwe puudujäägiga lõpeb. Sellepärast ar-

wan mina, et see summa vähendamine aitaks kaudselt kaasa meie raudtee ehitamisele, ühtlasi aitaks ta kaasa meie maksukoormat tasakaalustada, et meil aasta-aastalt pead ei tuleks murda, kuidas uusi maksusid juurde panna, iseäranis praegusel raskel majanduslikul ajal. Tuleb asuda lihtsamale teele, et eelarwe puudujääki katta, praegusel ajal ei ole kerge sissetulekuid muretseda puudujäägi katmiseks, kuna inflatsioon ja maksude suurendamine ei ole otstarbekohased abinõud puudujäägi katmiseks. Ma olen rääkinud põhimõttelikult selles suunas, et teedeministeeriumi eelarwet on võimalik vähendada ja sellega kaasa aidata eelarwe tasakaalustamisele. Wastawa ettepaneku teen ma erakorralise eelarwe-osa arutamisel.

L. Raudkepp (krst.): Mul oleks väikene märkus teedeministeeriumi tegevuse alalt. Ma oleksin oodanud, et seda küsimust oleks warem puudutatud ja tähele pandud. Ma palun wabandust, et ma seda küsimust puudutan selles kõrges kogus. Oieti paistab ta väikene nähtus olewat, ometi on aga tähtsam osa peidus. Nimelt peawad postkontorites kõik, kes tähtsaadetisi soowiwad saata, ise endale kwiitungi kirjutama, ja siis kirjutab ametnik ainult alla. See jätab wäga halwa mulje. Kui sellest nii aru saadakse, et sel teel tuleks ametnikkude tööd lihtsustada, siis ei käiks see selle sihiga kokku, mis kätte tahetakse saada. Meie peame ametnikka ikka sellel kõrgusel nägema, et nad lihtsalt ja ruttu oma tööga ise toime saawad. Wäljamaalaste peale sarnane kord head muljet ei awalda. Meie peame ikkagi tähele panema, kuidas sellel alal wäljamaal korraldatud on. Kui arwatakse, et kwiitungid üldse mitte tarwilikud pole, nagu see wäljamaal sisse seatud, siis oleks sarnane kord igatahes parem kui see, millest mina praegu rääkisin. Kui sarnasest korraldusest tahetakse aru saada kui mõnest demonstratsioonist, et meil kõik kirjaoskuslikud on, tuleks sellest korraldusest siiski loobuda. Seda korraldust ei wõi praeguse teedeministri tegewuse arwele panna, waid see oli juba enne teda olemas.

R. Penno (as.): Mina waidlen härra Pool'ile selles osas wastu, mis puutub kitsarööpalise raudtee walitsuse ühendamisse laiarööpalise raudtee walitsusega. Mina ei saa sugugi aru, miks peaks ühendamine takistuseks olema, kui raudteed

tarwilikuks peetakse kontsessionääride kätte anda? Kui kitsarööpaline ja laiarööpaline raudtee on ühte liidetud, on nende liikuw ehk weerew koosseis siiski eraldi. Loomulik on, et laiarööpalise raudtee wagunid ei lähe kitsarööpalisele. Sellest küljest ei näe mina mingisuguseid takistusi.

Teine küsimus, mis mind sundis sõna wõtma, on see, et meie riigiaparaadi majanduslik kül, eriti administratiiw asutuste juures wäga nõrk on ja sagedasti need asutused olles üksteisega mitte läbikäimises, ei soodusta koostöötamist, waid siin üksteisele takistusi teewad. Raudteewalitsuse eelarwe arutamisel selgus, et teedeministeerium sagedasti sarnaseid ülesandeid ja nõudmisi üles seadwat, mida päris wõimatu täita, näiteks metsade peawalitsusel. Siin seati üles niisugused ülesanded, mis temal täiesti wõimatud täita olid. Pean tähendama, et metsade peawalitsuse esitaja ütelse järele temal kord juhtumine on olnud, kus 25.000 palgist, mis raudteewalitsusele antud, ainult 500 kõlbulikud olnud teedeministeeriumi otstarbeks. Nii näeme, et niisugused määratu kõrged nõudmised seatakse üles asutuste poolt, ja loomulik on, et niisugustel tingimustel üks riigiasutus ei saa teist warustada, ja materjaal käib erakätest läbi.

Siis on üks teine juhtumine. Nimelt tuli meriasjanduse peawalitsuses ilmsiks niisugune nähtus: Tartus olewat mingisugune enampakkumine olnud, ja meriasjanduse peawalitsus on sinna oma esitaja saatnud. Sellest pakkumisest on osa wõtnud weel Tartu ülikool ja II ratsarügement. Need 3 pakkujat on püüdnud üks teisest enam pakkuda. Kui tõesti niisuguste nähtustega tegemist tuleb teha, siis ei wõi loota koostööd majanduse alal. Kui riigiasutused hakkawad ise eraisikutele üks teise wõidu pakkuma, siis ei ole see loomulik ja seda ei tohiks riigi majanduslikult seisukohalt kuidagi lubada. Kuid kõigehullem on see, et kui puud läksid meriasjanduse peawalitsuse kätte, siis tuli riigikontroll ja ütles, et puid ei olewat otstarbekohaselt ostetud, olewat liig kallist hinda maksetud, ostjad isikud tulewad wastutusele wõtta. Meriasjanduse peawalitsuse juhataja tegi korralduse: katsuda realiseerida ja kahju ametnikkudelt sisse nõuda. — Muidugi nendelt ametnikkudelt, kes puid nii kalli hinna eest olid ostnud. — Selgus, et riik realiseerimisega koguni kasu sai ja lõppude-

lõpuks kujunes asi nii välja, et tänawase erakorralise talwe tõttu meriasjanduse peawalitsus uutest weel kallimalt pidi maksma. Kui meie riigiasutused üksteisega koos ei tööta ja kui riigikontroll oma kord weel „müksud“ annab, siis on loomulik, et majanduslikud kulud, mis meie riigil isegi kaunis suured, nende asutuste ülewalpidamiseks weel kerkiwad.

M. Laarman (põl.): Minu soov oli ainult paar sõna tähendada raudteewalitsuste ühendamise kohta. See asi on juba üle aasta kõneall olnud walitsuse ringkondades, ja peab tunnistama, et sellest ajast saadik, kui see mõte üles kerkinud, raudteelaste ringkondades, nimelt kitsarööpalise raudtee ametnikkude hulgas väga palju ärewust on sünnitanud. Ma olen Pärnus olles alati kokku puutunud kitsarööpalise raudtee ametnikkude esitajatega, ja need ei suuda ette kujutada, kuidas oleks võimalik neid Tallinnasse üle tuua ja neile siin korterit muretseda. Pealiskaudsegi arwamise juures ette kujutada, et seda hulka perekondi, keda siia tuleks üle tuua, praeguse olukorra juures võimalik oleks kuskile korterisse mahutada, on võimatu.

Kui küsimus mõlema tee walitsuste ühendamise üle esialgselt kõneall oli, tutvunes eelarwe-komisjon läinud aastai kohapeal mõlema raudtee arwepidamise ja sisemise korruga. Sel korral olid eelarwe-komisjoni liikmed arwamisel, et kitsarööpalise raudtee walitsuses mitmesugused lihtsustamised läbi wiidud, mis väga otstarbekohased, ja arwasid, et kui kitsarööpalise raudtee majapidamine tahetakse samasugusele alusele wiia, nagu ta on laiarööpalise raudtee walitsuses, et siis see ühtlustamine tagajärgi ei tööta ja majanduslikult kasulik olla ei wõi. Mina ei tahaks aga siin puudutada seda külge, kuid tahaksin tähendada midagi muud. Meil räägitakse alati tööpuudusest ja töötatöolistest. Kui aga läbi wiiakse kawatsus, raudteewalitsused ühendada, siis on igatahes kindel, et selle uuenduse järele jällegi hea hulk töötäpilisid juurde kogub ja nimelt intelligent töölisi. Ma ei pea võimalikuks, et paljud ametnikud, kes Pärnus elawad, wõiksid siia asuda. Selleks on siin liig kitsad korteriolud. Mina arwan, et walitsus selle uuenduse mõtte weel kord kaalumisele wõtab ja seda arutab, kas nimelt tänawu see projekt üldse mõeldaw ja läbiwiidaw on.

Teedeminister K. Wirma: Luugupeetud Riigikogu liikmed! Siin on mitmeid küsimusi puudutatud teedeministeriumi alal, ja teie ehk lubate, et ma katsun käsitada esimeses joones neid kahte suuremat küsimust, mida rkl. Pool ja samuti ka rkl. Ipsberg puudutas ja mis ulatawad ka nende nähtusteni, mida rkl. Laarman ette kandis.

Asuksin kahe raudtee ühendamise küsimuse juurde. Pean ütleva, et selle küsimuse asjus tõepoolest mitmesuguseid väga tõsiseid raskusi ette on näha ja eriti just need küsimused, mida rkl. Laarman praegu väga põhjendatult ette kandis. Pärnust tuleks 30 ametnikku praeguste kawade järele Tallinna üle tuua. Aga need ei ole mitte 30 ametnikku, waid siin tuleb arwestada 30 perekonnaga. Ja kuhu neid Tallinnas mahutada, see küsimus on minu juures küll lahiline. Kuid peale nende 30-ne on waja teisi ametnikka lahti lasta. (M. Martinson, põl.: Kui palju?) Praeguste kawade järele 50 ametniku ümber. Peab ütleva, et raudteede ühendamise kawade tegemise juures on mitmesugused raskused olemas. Ei ole selge, kuidas sel puhul üksikuid küsimusi lahendada saab. Näiteks ei saaks kuidagi sellega leppida, et arwestamist mõlema raudtee kohta ühiselt peaksime toimetama. Meil peab teistega wõrdlemiseks andmeid olema lahus kitsarööpalise ja laiarööpalise kohta, et selgus oleks, kuidas neid eksploateeritakse. Kuidas need andmed välja näewad, on tarwis eraldi laiarööpalise ja kitsarööpalise kohta teada. Wastasel korral, kui kokku ajaksime kõik küsimused, ei ole meil võimalik wõrdlemine teiste maadega ja teiste samasuguste raudteedega. Satuksime samasugusesse hädasse, nagu tänasest „Päewalehest“ loeme, kus minu arwates, väga õnnetult wäljaweo kaupa on pakutud. „Päewaleht“ kirjutab, et meil riigiametnikka iga 57 elaniku kohta üks tuleb, kuna Inglismaal ainult 154 elaniku kohta üks ametnik tuleb. Kui waadelda, missuguseid materjaale selle arwestamise juures tarwitatud, siis näeme, et seal väga õnnetult talitatud on. Teame, et Inglismaal näiteks raudteede ja paljude suuremate ettewõtete ametnikud ei kuulu ametnikkude üldarwu hulka. (Th. Pool, tõer.: Metsakorralduse alal ka!) Samuti wõime meil maakorralduse alal erakorralisi ametnikka näha, keda Inglismaaga wõrreldes ei saa arwesse wõtta,

kui ka meie ametnikka, kes praegusel silmapilgul metsakorraldamise alal ametis. Isegi sõjaministeeriumi 3.300 ametnikku, mis paljundatud eelarwe-kawas leiame, samuti keskkooliõpetajad kuuluvad meil ametnikkude hulka, Inglismaal aga mitte. Kui kõik ülaltähendatud ettevõtete ametnikud kokku arwata, siis teeb see umbes 14.000 inimest wälja, ning kui see meie koosseisudes ettenähtud 21.000-est maha arwata, siis jääb Inglismaaga wõrdlemiseks ametnikka järele ainult $\frac{1}{3}$ wõi jagades elanikkude arwu peale, umbes üks ametnik iga 170 elaniku kohta. Sellest leian mina, et „Päewalehes“ awaldatud andmed ainult õnnetu wäljaweokaup on. Aga see on ühtlasi ka näiteks sellest, et kui meie nii arwudega ümber käime, siis ei wõimalda see wõrdlust wäljamaa ja teiste wastawate asutuste andmetega. Kui tahetakse kitsa- ja laiarööpalise andmetega ja materjaalidega sedasama teha, siis ei saa tulewikus ülewaadet raudtee tegewuse kohta. Muuseas on kitsarööpalise raudtee ametnikud wäga mitmeid seletusi katsunud anda raudteede ühendamise kohta ja küsiwad, mispärast just nende hulgast peab suur hulk ametnikka lahti lastama? Kas sellepärast, et neil arwe- ja majapidamine wäga ökonoomiline on. Mispärast ei lasta lahti laiarööpalise raudtee ametnikka, kes nähtawasti tööta, ja kitsarööpaliste ametnikkude käest ärawõetawat tööd tegema hakkawad? See on wäga arusaadaw jutt eriti nende ametnikkude poolt, keda kawaitakse lahti lasta. Sellejuures on muidugi wastaspoole arwamist wõimalik arwesse wõtta ja öelda, et näiteks warustuse ala on kahes liinis kulukam teostada kui ühiselt warustamist toimetada. Sedasama wõib ka arwepidamise kohta öelda, sest seal on juhtiwate jõudude wähendamisel mõnesugust ökonoomiat wõimalik kätte saada. Kuipalju riik sellest kasu saab, seda ma ei julge praegu öelda. Walitsuse arwamine on siiski niisugune, et ühendamine peab läbi wiidama, ja mitmed andmed näitawad, et ökonoomiat peaks saama. Kuipalju see markades wälja teeb ei ole praegu wõimalik öelda. Mul on isegi niisuguseid nähtusi ette tuua, et näiteks statistikabüroo pööras otsekohe raudteewalitsuste poole ja palus teatud andmete saamiseks korraldusi teha, mille tagajärjel üle 300-tuhande kulusid tekkis. Kuidas seda tarwilikku osa raudteede ühtlustamise juures käsitada saaks, palju

see tegelikult maksma läheb, selle kohta ma praegu seisukohta wõtta ei julge, sellepärast et esiteks on tarwis tegeliku töö juurde minna, andmeid saada ja siis pikema aja järele otsus teha. Raudteede ühendamise küsimust on kaalutud eelmise walitsuse ajal, Riigikogus on wäga tihti kõneldud, meil olla palju ametnikka jne. ja selle tähe all minu arwates läheb ka raudteede ühendamine. Missuguseid tagajärgi see annab, näeme pärast. Wõib olla siis, kui see soowiawaldus, mida rkl. Kornel, meie käesolewa eelarwe aruandja, lisapalana ette kandis. . . .

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **M. Martna.**)

oma eelarwe seletuses, millega soowitatakse, et Riigikogu oma hulgast komandeeriks walitsusele abijõudusid koosseisude läbiwaatamiseks, — millest nähtawasti peab järeldama, et walitsus ise ei saa sellega hakkama, — siis wõib olla ehk katsutakse seda küsimust selgitada, kuidas seal kasu wälja saadaks. Mina isiklikult ei soowitaks selle soowiawalduse teed mitte käia. Mina ei leia tõesti mitte kasu sarnasest talitamisest. Teisest küljest olen aga mina walitsuses juba kõnele- nud sellest, et meil on palju niisuguseid asju, mis meil praeguste koosseisude juures üldse lahtiseks jääwad. Nagu teie teate, ei ole praegu teil materjaaligi käes selle kohta, missugune koosseis praeguse eelarwe juures maksew on, — seda trükitakse alles. Selle asja juures on aga weel teine palju tähtsam osa lahtine, nimelt missugune liigitus tuleb ametnikkude ja wabapalgaliste wahel teha, — seda ei ole komisjoniski weel arutatud ja selles asjas on nüüd wõib olla, kiires korras tõesti raske seisukohta wõtta. Walitsus on selle küsimuse juures mitu nädalat peatanud ja ametkonnad on seda küsimust weel rohkem sõelnud ja selle juures mõtteid wahanud. Mina kardan, et seda küsimust käesolewa eelarwe juures lahendada kiires korras mitte otstarbekohane ei ole, ja peaks see küsimus, nii öelda, ajutise korra wastu wõetama. Sellejuures on weel üks asi lahendada, nimelt need 70.000.000 marka, mis ametnikkude palgalisaks on arwatud. Lugupeetud rkl. Uibopuu on seaduseelnõu esitanud, millega seda summat on kawatsetud jagada ametnikkudele proportsionaalselt nende palgale. Walitsus on aga arwamisel, et ametnikkude palku tuleb reguleerida. Kas

seda saab selle 70.000.000-ga teha wõi kuidas sellega saab, ka see on küsimus, mida peab tõsiselt wõtma ja katsutama üksikasjalikumalt temasse süüweneda. Kõik need küsimused koonduwad ühe ja sama asja juurde kokku ja nimelt Riigikogu soowi juurde — osa wõtta koosseisude seaduse tegemisest, palkade reguleerimisest ja ametnikkude ning wabapalgaliste liigitamise teostamisest. Kõik need küsimused tuleksid üles wõtta ühe ja sama seaduse kokkuseadmisel ja arutamisel, ja minule näib, kui ma soowitada tohiksin, et praegu peab katsuma eelarwekorras nende materjaalidega läbi ajada, mis meie koosseisude kujul komisjonist kätte saame, see oleks muidugi ajutiselt. Wabariigi Walitsus jõuab ehk paari kuu jooksul riigiteenijate palku reguleerida, korraldada ametnikkude ja teenijate liigitamist, ja siis Riigikogu peaks uuesti koosseisude seaduse juurde asuma, kus kõik need küsimused walgustatud saaksid. Ühtlasi oleks selletõttu ka 1926. aasta eelarwet palju kergem läbi waadata. See seadus oleks siis ka alus 1926. aasta eelarwe kokkuseadmisel, nii et see ei oleks mitte kadumaläinud töö, waid oleks teatud määral ettetöötamine 1926. aasta eelarwe jaoks. Selle töö juures selgub wõib olla lähemalt, mis meie raudteede ühendamisega lõpuks saab. Praegu on siiski walitsus selle seisukoha juurde jäänud, et raudteewalitsused tulewad ühendada, silmas pidades neid mõningaid miljonid, mida siin kokku hoida wõimalik; see on peamotiiv olnud ja sellepärast ei saa mina ka mingisugust teist seisukohta ette tuua, kui et ikkagi peaks selle ühendamise juurde jääma.

Mis puutub nüüd raudteede ehitamise küsimusesse, mida rkl. härra Ipsberg siin käsitas ja selle küsimuse juures ka erakorraliste kulude eelarwet haaras, aga mida puudutas ka rkl. härra Pool, siis on see küsimus teatud wiisil just kitsarööpalise raudtee küsimusega ühendatud. Rkl. Pool seadis üles küsimuse, et kuidas on walitsuse kawatus, kas tema kawatseb ainult riigi eelarwe korras raudteid ehitada wõi on ka teisi wäljawaateid. Nii wist oli see küsimine? Rkl. härra Ipsberg aga juba wõttis eitawa seisukoha üldse eelarwe-korras raudteede ehitamise wastu, lubades wast mõningaid vähemaid korrekture meie praeguses raudteewõrgus teha, üksikuid pisemaid osasid ehitada, selles mõttes jättes eelar-

wesse üksikud pisemad summad. See on küsimus, mida on tänawu majandusnõukogugi mitmet korda arutanud. Ka on wastaw komisjon selle küsimuse juures olnud, aga seda majanduslikku külge wõi seda finantseerimislikku külge on küsimuse juures wõrdlemisi wähe puudutatud. Mina wõin öelda, et teedeministeeriumi poole on pööranud teatud ringkonnad ettewõtjaid, kes soowiksid kitsarööpalise raudtee ehitamist ja kor-daseadmist erakapitaali alusel oma peale wõtta. Minul ei ole aga mitte wõimalust olnud selgust saada, et see kapitaal tõesti olemas on. Niikaua, kui mul ei ole selles asjas mingisugust tõendust, niikaua ei julge mina ei walitsuse poole ega Riigikogu poole pöörata selle küsimusega. Aga minule näib, et niikaua kui meil ei ole mitte tõendusi selleks, et meie tõesti leiame kontsessioonääre, kes meie raudteid korralikult suudaksid ehitada, siis oleme meie sunnitud eelarwe-korras mõnesuguseid korrekture ja parandusi tegema oma raudteewõrgus. Mina ei taha sellega mitte öelda, et walitsuse seisukoht oleks niisugune, et kogu aeg ei tohi meie riigis olla mingisuguseid muid ehitusi, kui ainult neid, mis eelarwe-korras tehakse, seda ei wõi mitte walitsuse seisukohaks pidada, waid walitsuse seisukoht peaks niisugune olema, et kui meil leidub pakkumisi, mis lubawad raudteewõrku erakapitaali alusel korda seada wõi täiendada, siis tuleb neid tõsiselt kaaluda. Nii et see on puht praktiline küsimus ja ei ole mitte mõni põhimõtteline küsimus. Ja praktilisest seisukohast waadates ripub see sellest ära, mida selle küsimuse juures pakkumise mõttes arwesse wõtta wõib. Sellelt seisukohalt wälja minnes tahaksin mina wastu waielda rkl. Ipsberg'i seletusele, sest härra Ipsberg lubas wastawa paranduse teha, et vähendada seda summakest, ma ütlen just summakest, mis praegu eelarwes on raudtee ehitamiseks ette nähtud. Meie peame otsima mõnesuguseid töid oma riigis neile inimestele, kes tööta on. Meie teede alal töö tegemine tohiks olla meie riigis see töö, mida meie produktiivseks tööks tohiksime nimetada, olgu see raudteede ehitamise töö wõi sildade wõi maanteede parandamine. Sellepärast on minu palwe, et mingisuguseid summasid sellel alal ei kärbitaks.

Kui töö-hoolekandeministeerium oma summadega on praegusel ajal aidanud

tööpuuduse küsimusi pehmedada ja kui mõned asjad on õnnetumalt sündinud, siis selles asjas võiksime meie tulla ühe teise küsimuse juurde, mida puudutas lugupeetud aruandja rkl. härra Tonkman. Tema tõi selle küsimuse siin esile, mis meil praegu päewaküsimus on, et riigiasutuste käes pidawat olema palju niisuguseid korraldusi, mida meie võiksime väga hästi anda omawalitsuste kätte, näiteks postiasjandus kohtadel. Mina sain härra Tonkman'i seletusest nõnda aru, et sel juhtumisel, kui meie annaksime postikorralduse maakondade kätte, siis sellest riik suurema tulu saaks. Mina olen selle küsimuse üle püüdnud selgusele jõuda juba sellest ajast saadik, kui meie maanteedewalitsuse keskwalitsuse juures ära kaotasime ja maanteede korraldamise töö omawalitsuste kätte andsime. Mina pean ütleva, et mina olen oma kahtlusele nüüd tõendusid saanud. Kui töötatöölise küsimus tänawu aasta jaanuarikuus väga tõsiseks muutus, siis tegi walitsus minule ülesandeks kiires korras mõjuda selle peale, et maanteede kordaseadmiseks määratud summad omawalitsuste kätte saaksid jaotatud ja tööd kiires korras tegema hakatud. See ülesanne täideti teedeministeeriumi poolt wiimata, aga neid summasid ei saadud suurelt osalt kasutama hakata. Ja miks-pärast? Sellepärast, et ettewalmistustööd ei edene nii, nagu nad edenema peaksid. Ja mispärast? Sellepärast, et omawalitsustel ei ole wastawaid jõude, kes seda teostaksid. Tähendab, kui nad tahawad oma projekte, oma eelarweid walmistada, siis peawad neil ka samad inimesed olema, keda wastawalt teedeministeeriumi koosseisust maha kustutati. Kui nad seda aga mitte ei tee, siis on see samuti kui majaehitamine ilma plaanita. See on meil Riigikogus juba tuttaw jutt, et maju ei tohi ilma plaanita ehitada, waid selleks peawad kindlad kawad olema. Sedasama peab ka teede ehitamise juures nõudma. Et seda aga läbi wiia, selleks on inimesi tarwis, kuna aga meie omawalitsustel inimesi ei ole. Mina arwan, et kui meie küsimusi tahame panna samale pinnale, kuidas meie tehniliste kawade läbiwiimiste suhtes oleme sunnitud nende peale vaatama, siis peame nõudma, et omawalitsuste juures wastawad ametnikud oleksid. Meie ei saa rehkendada „Päewalehe“ sarnase arwestamisega, et meil ei tohi ametnikka olla,

kuna ometi tööde läbiwiimiseks peawad meil ametnikud olema, sest muidu ei saa meie mingisuguseid tagajärgi. Kui aga omawalitsuste asutusi tuleb samasuguste ametnikkudega warustada, kui teedeministeeriumis omal ajal oli, siis kardan mina, et need 10 ministeeriumi, mida maakondades hakkame nägema, kaswawad suuremaks, kui üks ministeerium keskkoahas. See on sama küsimus, kui raudteede ühendamise küsimus, raudteed on ainult suuremad üksused. Kui aga wäiksemad üksused arwesse wõtta, siis peab arwama, et ametnikka rohkem kogub. (Wahelhüüe paremalt poolt: Üle riigi üks haigemaja.) Noh see on sarnane ettepanekule, et ainult üks wagun ehitada terve raudtee tarwis, millega edasi-tagasi sõita. Kuid igal ajal on oma piir. Matemaatiliselt võib wälja rehkendada... (Wahelhüüe paremalt poolt.) ... võib wälja rehkendada näiteks, et kui meie ehitame ühe suure laewa ja sinna aina suurema masina sisse paneme, et siis nagu peaks see laew aina kiiremalt jooksma hakkama; aga waadake, tuleb üks niisugune moment, kus laew mitte kiiremalt jooksma ei hakka, pange sinna sisse niisuur masin kui tahes. Nii et piirid on igatahes teatud asjadel olemas.

Kui meie postikorraldusest loodame, et kohalikud omawalitsused neid asju paremini ajawad, kui keskasutuse poolt juhitud, siis ei ole mitte tunnismärke, mis seda tõendaksid; mina isiklikult ei looda, et sellest mingisuguseid häid tagajärgi võiks saada, nagu seda härra Tonkman loodab.

Edasi tõi rkl. Tonkman siin ühe näite, kuidas postiasutuses teatud hankeseaduse paragrahwi ei ole tähele pandud ja seal imelikka juhtumisi sellel alal nähtawale tulnud, ning awaldas soowi, et need peaksid kõrwaldatama. See on õige soow ja tahtmine, aga selle juures peab küsima, kuidas seda läbi wiia ja teostada. (Aruandja K. Tonkman: Wastawaseadusega.) Jah, wastawa seadusega, aga keegi peab seadust ka lugema. Kus on aga need seaduse lugejad?

(Sekretääri kohale asub abisekretäär J. Piiskar.)

Meil on teedeministeeriumi koosseisude asjas suured waidlused olnud selle üle, kas meil on tarwis ministeeriumi

keskasutuses nõndanimetatud inspektorid? Läänudaastal oli nende wastu seisukord teraw ja tänawu on need inspektorid koosseisudest maha kustutatud. Kuidas teie arwate. Kui iga päew tuuakse terwe wirn igasuguseid lepinguid ministeeriumisse kinnitamisele, kas siis minister üksi jaksab kõik paragrahwid enne kinitamist läbi lugeda, et otsusele jõuda, kas lepingud tipp-topp walmitestud? Ka siin on oma piir, ja mina usun, et teie niisugust inimest ei leia. kes teedeministeeriumi asjus igal alal nii teadlik oleks, et kohe wõiks otsustada, mis õige ja otstarbekohane ning mis mitte. (E. Weberman, rhwsw.: Härra minister, Teil on ju peawalitsuste ülemad, kes niisugustes asjades peawad kodus olema.) Need asjad tuuakse just peawalitsuste ülemate kaudu kinnitamisele, järelikult on ka peawalitsuse ülem see, kes peab seda asja korraldama ja selle järele walwama. Kuid nõuda, et minister peaks ainult kirjutusmasin olema, kes oma nime alla kirjutab ja muud mitte midagi ei tee, see ei ole õige kord. Ministril peab olema niisugune kontrollsilmi, kes asja peale natukene teisiti waatab, kui peawalitsuse ülem. (Wahelhüüe keskelt: Mis jaoks siis weel ülemad?)

Kui nüüd niisugused asjad juhtuwad, nagu härra Tonkman ette tõi telefoniaparaatide kohta, siis on see wäga halb, et aga wahepeal minister oleks jõudnud Kapsi juurde minna telefoniaparaate järele waatama, seda ma küll ei usu, et tal nii palju aega on. Pealegi oleks pidanud ta seda jala tegema, nüüd kus arwati, et auto temale kurjus on. (K. Kornel, rhw.: Kuidas Teie ma anteid inspekteerite?) Ikka jala, pooletalla jaoks on ju mingisugune summa eelarwes ette nähtud, mida pealegi igale ministrile ei anta. (K. Päts, põl.: Kas kilomeetrimõõtja ka?) Need on niisugused asjad, mis asjaajamist raskendawad ja kui nad üle teatud piiri lähewad, siis wõib sarnaseid juhtumisi weelgi rohkem ette tulla, kui praegu selle asja juures näeme. Siinjuures wõiks puudutada ka seda küsimust, mis rkl. Penno siin käsitas, nimelt kuidas puude ostmine sündis. See küsimus on ministeeriumis mõnda aega käsitamisel olnud ja tõepoolest on niisugune juhtumine ette tulnud, et 3 ametkonna esitajad, kes puid ostma läksid, on kõik riigiasutustest olnud. Kui

nende käest küsiti: kuidas see juhtus? siis wastati: „Kus mina teadsin, et teine ka oli riigiasutuse esitaja; kokkulepped teiste pakkujatega on keelatud, peab pakkumisel wõõras inimene olema teiste suhtes, ja kust mina teadsin, et ka teised riigiasutused olid pakkumas.“ See oli seletus, mis wabanduseks ette toodi.

Sellejuures on tarwilik walgustada ühte teist asja. On arwamine, et riigiasutused peaksid kõik puud ostma metsade peawalitsuselt, samuti ka teisi materjaale, mis metsade peawalitsusel olemas. Härra Tonkman tõi ette, et wadake, metsade peawalitsus tahab anda teile kõiki materjaale, mis tarwis, aga teie ei taha sealt osta, waid tahate minna oksjonile teise asutusega wõistleva. Minul olid just wiimasel ajal läbirääkimised riigikontrolliga kui ka teiste asutustega, ja seal selgus, et raudteewalitsus on 1925. a. kohta tahtnud teha metsade peawalitsusega lepingu 20.000 kantsüllä puude peale, kuna metsade peawalitsusel oli wõimalik lepingut teha ainult 7.000 kantsüllä, see on ainult $\frac{1}{3}$ peale. Kust kohalt siis need $\frac{2}{3}$ saada? Mina pöörasin asja selgitamiseks härra põllutöministri poole ja selgus: terwe tuum selle asja juures on see, et metsade peawalitsuse käes on metsatööst $\frac{1}{6}$, kuna $\frac{5}{6}$ on eraettewõtjate käes. Hakata metsade peawalitsusel ainult põletispuid tegema, ei oleks metsatööstuse seisukohalt ratsionaalne, sest ka teine $\frac{5}{6}$ metsatöösturid teeb põletispuid ehituspuid ja teiste tarbepuid kõrwal ja ka need peawad omale turgu leidma. Metsade peawalitsuse peal on nagu kohustus anda oma põletispuid riigiasutustele, ja kui teiste riigiasutuste hulgas tema peab raudteewalitsusele teatud kwantumi puid andma, siis oleks see nagu moraalne kohustus anda raudteewalitsusele $\frac{1}{6}$ tema tarwidusest; metsade peawalitsus on raudteewalitsusele andnud aga $\frac{1}{3}$, raudtee tarwidusest järelikult kaks korda rohkem, kui seda nõnda öeldä moraalne kohustus oleks nõudnud, kui nõuda, et metsade peawalitsus peaks rohkem puid andma, siis tuleks temal kas ainult põletispuid raiuma hakata ja teised tarbepuid kõrwale jätta wõi jälle suurendada oma tööstust sel kombel, et erametsaraiujatele metsi wähem antaks. Need on kaks wõimalust, kuid mõlema wõimaluse kohta tuleb küsida, kas nad igas suhtes otstarbekohased on. Järelikult peame ütleva, et para-

tamata tuleb osta puid ka eramüüjatelt, wahel wäiksemates osades ja wahel niisuguste äpardustega, millest rkl. härra Penno kõneles, ja isegi niisuguse halwa sissekukkumisega, nagu seda rkl. härra Tonkman Tapal olewast saeweskist kõneles. Niisugused asjad on wõimalikud. Jääb ainult loota ja katsuda kõrwaldada neid asju ja seda nii suurel määdul teha, kui see wähegi wõimalik on.

Mina tahaksin weel ühe asja peale Riigikogu liigete tähelpanu juhtida, mis eelarwe-komisjonis teatud wiisil lahendust leidis, mis aga näib riigihuwidele mitte kasulik olewat. Komisjoni poolt on raudteewalitsuse eelarwest maha kustutatud raudteeülema abi. Raudteeülema abi ülesannete hulka kuulus muuseas, pidada wälisühendusi nende kokkulepete põhjal, mis meil wälisriikidega on olemas. (B. Eilman, is.: Seda wõib täita iseäralikkude käskude täitja inseneer.) Mina ei wõi teada, wõib olla ehk Teie, rkl. Eilman, komandeerite sinna selle mehe, aga mina arwan, et käskudetäitja inseneer ei kõlba niisuguse töö jaoks igas suhtes.

Minul on siin üks tabel, millest on näha, et meil on järgmised wälislepingud: Läti-Eesti-Wene konwentsioon, selle konwentsiooni põhjal peeti tänawu Tallinnas konwerentsi, mis kestis 16. märtsist kuni tänapäewani, loodetakse lõpetada 30. wõi 31. märtsil. Selle konwentsiooni põhjal peawad nõupidamised korduma iga aasta ühel wõi teisel ajal. Nagu teie näete 16. märtsist kuni märtsi lõpuni, tähendab terve pool kuud, kulus tänawu sellest nõupidamisest osawõtmiseks. See nõupidamine oli tänawu Tallinnas, ja meie saime sellest rohkem osa wõtta, kui ühe esitajaga, aga need nõupidamised, mis wäljaspool on, seal oleme katsunud läbi saada õige wäikese esitajatearwuga.

Edasi, meil on Eesti-Läti-Poola kokkulepe, siis on meil Saksa-Leedu-Läti-Eesti kokkulepe, edasi Saksa-Leedu-Wene kokkulepe transiidina üle Läti ja Eesti. Siis on Pariisi-Londoni kokkulepe, mis üle Saksamaa Läti-Eesti kaudu käib. Peale selle on kokkulepe rahwuswahelise uniooni nime all, mis tehtud 1922. aastal Pariisis. Wiimane konwerents oli Florentsis maikuu 1924. aastal. Edasi uus Berni kokkulepe, siis rahwuswahelise waguni konwentsioonid ja lõpuks sõiduplaanide konwentsioonid, mis asjas iga

aasta on tarwis pidada siin ja seal nõupidamisi.

Tähendab, selle lehe peal, mida ette kandsin, leidub 9 paragrahwi sõlmitud wälissidemeid ja igale poole oleme meie oma huwide kaitseks kohustatud, minu arwates, esitajaid saatma. See on terve keeruline töö ja terve keeruline ülesanne, mida ei tohi mõne käskudetäitja ametniku kätte usaldada, kellele wõib öelda, et sa mine sinna ja tee seda, waid siin peab üks wastutaw ametnik olema, kes kogu aja asja kursis on ja peab teadma, mis sellel alal sünnib ja teha waja.

Tänawu jaanuarikuu algul hakkas Königsbergis Saksa-Leedu-Wene konwents. Meie saatsime sinna ühe esitaja. Läti oli sinna komandeeritud üle wiie esitaja, wenelastel ja sakslastel oli kumbalgi üle kümne esitaja. Seal arutati küsimust, kuidas Eesti raudteel tariifid peaksid olema transiidi suhtes. Kui meid ka see asi ei huwita, siis ma ei tea, mis meid üldse huwitab. Mina ei kujuta omale ette, kuidas meie saame niisugust nõupidamist ilma esitajata jätta, ja kui meie tahame nii öelda Wene wärawas olla ja teatud wiisil woorimeest mängida transiidi asjas, siis ei tohi meie neid asju hoolitusesse jätta. (J. Uibopuu, rhsw.: Kas need on tegemata siis jäänud?) Waadake, härra Uibopuu, Teie küsite, kas need asjad on tegemata jäänud, ei härra Uibopuu, ei ole tegemata jäänud. Et aga eelarwe-komisjon on selle inimese, kes seda tegi, eelarwest maha kustutanud, siis jääb nüüd see asi tegemata, kui Riigikogu wiga ei paranda. (K. Tonkman, põl.: Tuleb teine abi asemele.) Waadake, seda küsimust kaalus ka Wabariigi Walitsus, ja walitsus leiab, et wõib olla Riigikogu ringkondadel on õigus, et need küsimused ei peaks raudteewalitsuses käsitamisel olema. Raudteewalitsuse kõrgemad ametnikud wõiksid oma nõu ja materjaali sellejuures anda, kuna teedeministeeriumis peaks olema see koht, kus see isik asub ja kes siis oleks keskkohaks kõigi nende küsimuste juures. Silmas pidades, et teedeministeeriumi eelarwe-komisjon on heaks arwanud maha kustutada raudteeülema abi, siis walitsus ei waidle selle wastu, jäägu see sellega, aga walitsus peab soowitawaks, et teedeministeeriumi juurde wastaw ametnik ametisse pannakse, kelle kätte siis need tööd koon-

datakse. Wõiks ju wast öelda, et teedeministeeriumis ehk leidub weel pärast tehtud koosseisude kärpimiste inimesi, kes selle töö wõivad ära teha, kuid siin kordan mina seda, mida juba enne märkusena ütlesin, et siin on tarwilikud silmad maha kustutatud liiga suures ulatuses. (Wahelhüüe J. Uibopuu, rhwsw. poolt.) Härra Uibopuu, Teie oma silmaga aitate ka ministeeriumi ja walgustate seda, mida ministeerium wahel ei juhtu nägema, aga see on wähe ja ma paluksin Teid rohkem walgustada, kuid sellejuures lubada neid silmi mitte pimedaks torgata, mis ministeeriumis on.

Walitsuse arwates peaks ministeerium ühe suurema töö käsile wõtma, nimelt peaks kiiremas korras Eesti keelde panema — Eesti keelde panemise all mõtlen mina Eesti oludele wastawateks tegemist — seadusi, mis Wene seadustena praegu makswad. Seda tööd ei saa mitte kohtuministeeriumi kodifikatsiooni osakonna kätte otsekohe anda, waid siin peawad asjatundjad, töö juures olewad isikud, enne selle kirja panema, mis meie oludele wastab, ja siis alles läheksime juristide juurde ja ütleksime, aidake meid ja paneme selle nüüd seaduse keelde. (K. Päts, põl.: Uude Eesti keelde!) Uut Eesti keelt wõib ka seal tarwitada, sest wahest jääme sõnade tagawaraga hädasse; näiteks täna hommikul oli mul ühe uue sõnaga sekeldusi, ma ei mäleta hästi, kuidas see oli, wist „sobeldamine“ wõi kuidagi nii, igatahes mina katsusin teda seletada oma moodi, kuid arwati teiselt poolt, et see tähendab teist ja siis jätsin ma selle küsimuse lahtiseks. Nii et ka uut keelt tuleb käsitada ja teatud piirides ka posti- ja raudteepakkide saatmise juures tuleb uut keelt õppida — see on paratamatu meie praeguse riigi töö juures. Sellepärast ei tohiks mitte asja peale waadata niimoodi, et teedeministeeriumis olewate ametnikkude arw niisugune on, et nende peale wõiks ka wälislepingute töö panna. Seda silmas pidades teen ettepaneku raudteeülema abi koha asemele wõtma sama palgaga, mis raudteeülema abi sai, üks nõunik teedeministeeriumi keskasutuse koosseisudesse, see on palgaga 25.200 marka kuus. See teeks, arwates 9 kuu eest, eelarwes palgaparagrahwi kõrgendust 226.800 marka. Ma julgen loota, et Riigikogu tõsiselt kaalub meie rahwuswahelisi huwisid, mis meil selle kulu lubamisega seotud on ja

loodan, et sellega ka see küsimus, mis Riigikogu ringkondi on huwitanud raudteeülema abi suhtes, lahendatud oleks.

Edasi tahaksin ma wastu waielda mõnes koosseisude kärpimise asjas, mis eelarwe-komisjon on teinud. Eelarwe-komisjon on koosseisudest maha kustutanud 2 tee- ja ehitusjaoskonna ülema abi, need on teeparanduse jaoskonna — nagu meil lühidalt öeldakse — ülema abid ja need abid on kustutatud just nendest jaoskondadest, mis meil kõigesuuremad on, kuna wäiksematesse on need ametkohad alles jäetud. Ma ei tea, miks peab just suurematest ära wõtma — see ei ole mulle mitte selge. Ma olen seda asja püüdnud selgitada, ja kui meil lühendusi teha tahetakse, siis wahest Riigikogu lubab neid weel üks kord waadata tulewasel koosseisude kokkuseadmisel. (K. Päts, põl.: Nagu pühaskirjas „esimesed jääwad wiimasteks“.) Wõib olla ehk neid küsimusi weel kord kaalutakse ja sellepärast oleks minu palwe need kaks ametnikku wähemalt kunni järgmise koosseisude läbiwaatamise korran jätta edasi oma ametisse.

Edasi oleks mul weel palwe eelarwesse wõtta 1 jaoskonna juhataja palgaga 13.500 marka, see teeks 9 kuu eest kulu 121.500 marka. See jaoskonna juhataja oleks raudteewalitsuse küttejaooskonna juhataja. Kui meie waatame, kui palju nende inimeste käte alt läbi käib riigi raha, kes praegu saawad 7.700 marka kuus, siis kogub seda paarsada miljonit marka. Kui lugu nõnda, siis ärgu tuldagu mitte kurwastama, millega nende ametnikkude peale tihti niisugust warju heidetakse, et nad on wist katsunud hankijatega leppida ja kõrwalt teenida. Kui meie erasutustes ringi waatame, siis ei leia meie mitte, et erasutus julgeks sellele maksta ainult 7.700 marka, kelle käte alt käiwad läbi suured summad. Siin wõiks jutt sellest olla, et laske see 7.700 ametnik lahti. Seda wõiks ka kaaluda. Kuid wähemalt 13.500 marka peaks sellele ametnikule maksma, kes sellele tööle kohane ja kellelt wõiks nõuda, et ta oma hariduse ja arenemise poolest kõrgemal järjel seisaks, kui meie praegu neid ametnikka seal näeme. Ma julgen weel kord alla kriipsutada seda, et niisuguse pahnastalamise juures ei tohi pidada nii madalalpalgalisi ametnikka.

Edasi paluksin mina komisjoni poolt eelarwest mahakustutatud ühe liinirewi-

dendi, palgaga 10.800 marka, eelarwest mitte maha kustutada. Ka seda küsimust wõib mitmeti kaaluda, kuid siin on isikliku momendiga arwestatud. Õeldi, et see mahakustutamine on tulnud lihtsalt isiklikkudel põhjustel. Eelarwet ei tohiks aga mitte isiklikkudel põhjustel kokku seada, waid seda peab tegema töö järele. Tähendatud isiklik moment, nagu mulle selgunud, on niimoodi lahendatud, et ametniku wastu tõstetud süüdistus on kohulikult lõpetatud ja sellepärast ei tohi ametniku peale mitte sõrmega näidata, et ta süüalune on, niikaugele ei tohi mitte minna. Kui kohus inimese wastu tõstetud süüdistuse lõpetanud on, siis ei tohi mitte lubada, et meie tema peale veel õrritame ja mõnesugustest isiklikkudest põhjustest kõneleme. Kui on mingisuguseid lisapõhjendusi olemas, siis, kui wastawad Riigikogu liikmed neid teawad, nad loodetawasti need ka ette kannawad.

Ma palun neid parandus-ettepanekuid, mis ma siin tegin, üksikult hääletada ja awaldan weel kord lootust, et Riigikogu need parandused wastu wõtab.

Juhataja **M. Martna**: Sõna on korra kohta rkl. Jürman'il.

9. Riigikogu järgmise koosoleku kindlaksmääramine.

A. Jürman (põl.): Riigikogu liigetele on teada wanematekogu soowiawaldus, et meie eelarwe arutamise ajal peaksime vähemalt kaks koosolekut päewas. Siiski on walitsuselt teatatud, et ta mitmesuguseid kärpimisi eelarwes tahab läbi wiia, missugused küsimused tuleksid kaaluda ühtlustamise komisjonis. Käesolewa aasta eelarwe ei ole mitte tasakaalu wiidud, waid on esitatud defitsiidiga. Et kõiki neid küsimusi kaaluda, mis walitsus on esitanud, samuti ka mitmesuguseid ettepanekuid, mis Riigikogu liigete poolt on tehtud, selleks tuleb vähemalt kaks ühtlustamise komisjoni koosolekut pidada, kus need küsimused läbi kaalutaks. Ülemal ettetoodud arwesse wõttes tuleks meil sennist seisukohta muuta sel teel, et tänane hommikune koosolek oleks sel nädalal wiimane, ja järgmine koosolek peetaks esmaspäewal pärast lõunat. Tänane õhtupoolik kui ka esmaspäewa hommik oleks waba, et ühtlustamise komisjoni koosolekuid pidada tähendatud küsimuste arutamiseks.

Ma teen siin ka wastawa ettepaneku Riigikogule. Päewakorra seab muidugi Riigikogu juhatus kokku.

J. Woiman (sd.): Nagu teada, tuleb ühtlustamise komisjon kokku, ja wäga wõimalik, et tema ühe koosolekuga küsimusi läbi arutada ei jõua, pealegi on teada, et mitmed Riigikogu liikmed tahawad ära sõita, mispärast tänase koosoleku pidamine üldse küsitawaks saab. Mina usun, et meie aga eelarwe arutamise aegsasti walmis jõuame, sest teine lugemine on peaaegu läbi, kui aga ühtlustamise komisjonile annaksime esmaspäewal enne lõunat kui ka pärast lõunat aega eelpooltähendatud küsimusi läbi arutada, siis oleks wist küll otstarbekohasem järgmine Riigikogu koosolek teisipäewa peale määrata.

M. Laarman (põl.): Täna kell 2 on ühtlustamise komisjoni koosolek, kus arutatakse rida küsimusi läbi. (L. Johanson, sd.: On weel küsimus, kuipalju ta läbi arutab.) Ma arwan, ega ta muidu ka kokku ei tule, kui et üleskerkinud küsimusi arutada, nii et wast üks osa jääb weel esmaspäewal lahendada. Endistel aegadel kujunes asi ikka nõnda, et enne pühi wiimastel päewadel, kuhjus palju küsimusi kokku, kus nad siis kiirelt ja tihtipeale sõna wõtmata läbi wõeti. Seda silmas pidades oleks soowitawam, et rohkem aega jääks küsimuste tõsisemaks läbikaalumisteks, ja sellepärast arwan mina, et esmaspäewal peaksime tingimata kaks Riigikogu koosolekut pidama, et tööga järele saada.

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Jürman'i poolt on ettepanek tehtud järgmine koosolek pidada esmaspäewal, 30. märtsil s. a. kell 5 p. l. (Hääletatakse.) Ettepanek on ühe hääle wastuseismisel nähtawa enamusega wastu wõetud. (Hüüded: Lõpetada! Palume kõnelejaid ara kõneleda!) On tehtud ettepanek koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. (Hüüded: Palume hääled ära lugeda!) Panen ettepaneku uuesti hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 14 häält, wastu — 18, seega on ettepanek tagasi lükatud.

10. Eesti wabariigi Th. Pool (töer.):
kulude ja tulude Härra teedeministri
eelarwe 1925. a. — seletust ära kuulata-
II lugemisel. — tes pean tähendamata,
(Punkt VIII järg.) et mina oma endise
 arwamise juurde
 jään, mis seisab ettepanekus kitsarööpa-
 lise ja laiarööpalise raudtee walitsust
 mitte ühendada, ja sellele wastawalt
 2.960.000 marka üles wõtta.

Minu ettepanek on detaileeritud üksi-
 kute paragrahwide kaupa. Nagu selgus,
 oli raudteede ühendamise motiiviks kok-
 kuhoidmine. Härra teedeminister tähend-
 das, et kui ühendamise peale mõeldi, siis
 põhimõtteks oli kulude kokkuhoidmine,
 kuid tegelikul läbiwiimisel selgus, et
 need esialgsed arwamised, et iga ühen-
 damine tingimata kokkuhoidmist annab,
 läbiwiidawad ei ole. Esialgu kõneldi, et
 ühendamise läbi suudetakse kokku hoida
 10—11 miljonit. Pärast selgus, et summa
 wähenes 7 miljoni peale. Siis hiljem on
 weel tähendatud selle peale, et ühenda-
 mise kawa olewat kokku seatud täiesti
 ühekülgselt. Eelarwe arutamisel selgus,
 et liikumise- ja teisi osakondi ei saa Tal-
 linna üle tuua, mis seda summat weelgi
 vähendab. 1925. aasta jooksul teeb kok-
 kuhoid kõigest 2.360.000 marka.

Minu ettepanek on sellepärast järg-
 mine: laia- ja kitsarööpalise teede walit-
 sused 1925. aastal ühendamata jätta ja
 selleks eelarwesse 2.960.000 mk. sisse
 wõtta, suurendades raudteewalitsuse
 eelarwet:

§ 1. Palgad	1.766.000.—	wõrra.
§ 2. Ametsõidud	100.000.—	„
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	94.000.—	„
§ 7. Juriidiline abi ja kohtukulud	112.000.—	„
§ 8. Kantseleikulud	344.000.—	„
§ 9. Majapidamine	544.000.—	„
	<u>2.960.000.—</u>	wõrra.

J. Uibopuu (rhsw.): Lugupeetud
 rahwasaadikud! Mina teen järgmised
 märkused. Minu äranägemise järele on
 otstarbekohasem, kui kitsarööpaline raud-
 tee laiarööpalisest lahus oleks ja nimelt
 kogu asjaajamine, mis möödunud aasta-
 sel eelarwe arutamise juures ilmsiks tuli,
 oli lihtne ja selle juures saadi vähemate
 tööjõududega läbi; nimelt täideti üles-
 anded, mida raudteewalitsemine nõudis.
 Koosseisud olid kitsarööpalise raudtee

walitsuses tuntawalt wäiksemad kui laia-
 rööpalise raudtee walitsuses, ja kasu
 saadi 40 miljonit riigikassase, kuna laia-
 rööpaline 136 miljonit puudujääki andis.
 (B. Eilman, is.: Milles seisab
 see kasu?) Teie käes on eelarwe,
 Teie olete aruandja, astuge siia ja sele-
 tage.

Nüüd on teine küsimine. Kui meie
 oleme kitsarööpalise raudtee riigile üle
 wõtnud ja wäljaostmisele asunud, siis ei
 ole, puhtwormaalselt seisukohalt wõttes,
 kahe raudteewalitsuse pidamine õige.
 Siin tuleb selgitada, kas meie jääme en-
 disse raudteewalitsejate juurde, see on
 riigile ülewõetuks lugeda, wõi anname
 raudtee tagasi kas wõi endistele aktsio-
 näaridele. Kui jääme wäljaostmise juurde,
 ja selle teostamisele on asunud, mis ots-
 tarbeks siis pidada kahte raudteewalit-
 sust? Mis puutub raudteeinspektoritesse,
 siis tähendas härra teedeminister, et need
 olewat teedeministeeriumi silmad. Mõõ-
 dunud aastal oli tõesti sõda inspektorite
 wastu. Sest nende järele ei olnud tõelist
 wajaadust ja nemad tükkisid peawalitsuse
 ülemate ülesandeid enese peale kiskuma,
 kuna teiselt poolt inspektorite püsimiseks
 polnud seaduslikku alust: nad püsisid
 ainult eelarwe-korras. Praegu on raudtee
 aladel teedeministeeriumi juures nii-kui-nii
 kaks inspektorit. Nõunikka wäliskonwe-
 rentside jaoks tarwis ei ole, sest raudtee-
 walitsus saadab ise oma esitajad konwe-
 rentsile ja see on üsna õige, sest kokku-
 leppinud raudteewalitsused peawad oma-
 wahel arwepidamist ja walwawad lepin-
 gute täitmise üle, seega peaksid konwe-
 rentsidest osawõtjad raudteewalitsuse
 juurde kuuluma. Iseküsimus on see, kas
 ametit nimetada käsutusinseneeriks wõi
 inspektoriks — nimetus ei ole tähtis, kui
 teedeministeeriumi juures seadus ei näe
 ette ei inspektore ega nõunikka. Seaduse
 järgi ei ole inspektoril ministeeriumi juures
 püsimiseks alust, küll aga raudteewalit-
 suse juures tohiks ta olla. (Wahel-
 hüüe J. Laidoner'i, põl. poolt.)
 Jah, härra Laidoner, ometi on meil mi-
 nisteeriumide asutamise seadus aluseks,
 ja seda tunnustatakse meil, kunni ei ole
 teist asemele pandud. (K. Päts, põl.:
 Meie wõime seda muuta.) Olge
 lahked, kui on wastaw seadus olemas,
 wõime seda ka muuta seadusandluse teel,
 aga enne kui maksmasolewad seadused
 pole seadusandlikul teel muudetud, ei
 tohi neist kõrwale kalduda.

Mis puutub küttejaoskonna juhatajasse, siis paistab siin silma ainult üks asjaolu, et ametniku palka tahetakse tõsta. (Wahelhüüete teedeminister K. Wirma poolt.) Kui see nii on, siis tulge palgakõrgendamise ettepanekuga, aga mitte ametnimetuste muutmisega. Kui teedeminister tahab paremat jõudu kõrgema palgaga, siis ei tarvitse maha kustutada kütte laudkonna juhatajat ja asemele võtta küttejaoskonna juhatajat — ainult palgakõrgendamise pärast ei tarvitseks nime ümber muuta. (Teedeminister K. Wirma: Siin on ka isik küsimuses.) Kui see ka isikuküsimus on, siis on ometi ministril võimalik ametnikku lahti lasta, kui see oma ametile ei vasta. Sellepärast ei ole veel ümbernimetamist tarvis ette võtta. (J. Laidoner, põl.: Kes see isik on?) Ega mina seda ei tea. (J. Laidoner, põl.: Noh, öelge otsekohe ära. — J. Holberg, põl.: Kaks aastat juba jooksis tormi ja puuris, aga kuidagi lahti ei saanud!)

Mis puutub liikumise rewidentidesse, siis kõneldi sellest loost minule nii, et juba selle ameti kitsarööpalisele loomise ajal arusaamatusi olnud. Liikumise rewident olla omale abi tahtnud. Aga wastawad raudtee seadused ei võimalda seda. Sest seadustes on ette nähtud ainult liikumise rewidendi amet ja ülesanded, kuid temale abi üldse ette nähtud ei ole. Kui vajadus oli olemasolewale liikumise rewidendile abilise anda, siis wõis ainukene abi olla uue samaõigusliku rewidendi ametisse panemine. Seda silmas pidades on teedeminister kutsunud teise liikumise rewidendi ametisse ja nende wahel tegevuse territooriumi ära jaotanud. See aga sellele härrale ei meeldinud, et abi asemele samaõiguslik rewident ametisse määratakse, ja siit algasid intriigid, ja nüüd on nad otsaga Riigikogusse lahendamiseks tulnud, sest muidu nähtawasti ei saada teatawalt poolt temast lahti. Sarnasel korral kui isik wastuwõetaw ei ole, tuleb ta lahti lasti ministri korraldusel, ning selle wastu ei saa keegi waielda. Aga mitte tulla vajaduslikku ametit eelarwe-korras kustutama. (Hulgalised wahelhüüded.) Kui on midagi kõnesolewa ametniku kohta öelda, siis tulge ja tõendage, et süüdistus õige on. Mina olen ise teedeministeeriumis wastawat süüdistusakti näinud, mis weneajast pärit ja nende poolt üles tõstetud, kes ise ko-

hale tahawad saada, — kohus on selle juba lõpetanud — ja leian, et kui kohus süüdistused põhjendatuks ei ole leidnud, ei tohi kedagi selles enam süüdistada. Ei wõi ometi kuulujuttude järele ametnikule midagi külge panna, mida tõendada ei saa. Minu arwates peaks nii olema, et kui keegi on midagi ära teeninud, siis ta süütegu tunnistuse ja wastawate tõenduste järele peab kindlaks tehtud olema, aga mitte kuulujuttude peale rajatama.

Kõike seda arwesse wõttes paluksin küll, et austatud Riigikogu liikmed selles osas teedeministri ettepanekut toetaksid ja koosseisu üles wõtaksid kaks tee-ehituse jaoskonna juhataja abi ja ühe kitsarööpalise raudtee liikumise rewidendi.

K. Tonkman (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina tahaksin lühidalt mõne sõnaga härra ministrile wastata, kes omawalitsuste aadressil tahtis näidata, et need väga teguwõimetud on ja ei suuda neid funktsioone mis nende peale pandud, küllalt korralikult täita. Minu teadmise järele on omawalitsused senni väga korralikult oma ülesandeid täitnud. Härra minister tõi ette, et omawalitsustel ei olla wastawaid plaane olnud sel puhul, kui teedeehitamise peale krediite taheti awada. Sarnane nähtus olen sellest, et omawalitsustel ei olnud teada, missuguses suuruses krediite taheti anda. Wiga tuli awalikuks läinud aastal eelarwe-komisjoni koosolekul, kus wastaw maanteede krediidi määramine arutamisel oli. Käesolewal aastal on need puudused täielikult kõrwaldatud ja teede ehitamine läheb täies hoos edasi.

Mis puutub sellesse, et omawalitsused ei saawat postikorraldamisega hakkama, siis juhiksin sel puhul tähelpanu selle peale, et maakondade liidu koosolekul on seda küsimust väga kaua arutatud ja maakondade liidu esitajad on selge sõna öelnud, et nad saawad postikorraldusega hakkama. On praegu terve postiministeerium, kus 84 ametnikku, kes maal postiasju korraldavad. Kui jagada need 84 ametnikku maakondade peale, siis tuleks iga maakonna kohta umbes 8 ametnikku. Kui iga maakond kaheksa ametnikku juurde wõtab, et posti korraldada, siis oleks see tõesti kulukas, aga ükski maakonna omawalitsus ei wõta nii palju ametnikka juurde, waid saab palju wähemaga läbi. Seda näitab meile maanteedewalitsuse likwideerimine, et

üheski maakonnawalitsuses proportsionaalselt ei ole nii palju ametnikka juurde wõetud, kui siin maanteedewalitsuses oli.

Mis puutub sellesse, kas minister autoga Kapsi ja Co. juurde läheb wõi jala, ei ole see küsimus teedeministeeriumi eelarwe-komisjonis eraldi arutamisel olnud. Üldse ei ole komisjonis liikumisabinõude küsimus arutamisel olnud, sellepärast et sõidukulud teedeministeeriumi eelarwe-komisjonile esitatud kujul wastu wõeti. Teedeministeeriumi eelarwe-komisjon ei küsinud mitte, kas on ministril auto wõi käib minister jala. Sellepärast on ülearune, kui härra minister tuleb siia süüdistama, et eelarwe-komisjon on eelarwe selles osas kärpinud ja ministrile mitte autot andnud. Mis puutub sellesse, et ministeeriumil peawad olema inimesed, kes seadusi tunnewad, siis teen mina sellest järgmise järelduse. Iga ametnik, kes ministeeriumi teenistusse tuleb, peab seadusi tundma niisama palju, kui iga teine kodanikki, sest seaduse mittetundmine ei wabanda kedagi inimest, kui ta on teinud midagi seaduswastast. Sellepärast on ka täiesti selge, et iga ametnik, muude hulgas ka see ametkond, kes posti tarbeainete wäljapakkumisi toimetab, pidi seadusi tundma ja teadma, kuidas neid wäljapakkumisi toimetada tuleb.

Edasi tahaksin mina tähelpanu selle peale juhtida, et kõigerohkem on tehnilisi jõudusid, ja kõigesuuremad on nende palgad, just posti peawalitsusel. Kuskil teedeministeeriumi keskasutusel nii suuri palkasid ei ole kui posti peawalitsuse ametkonnal. Seal on peainseneer, osakonna juhataja, postiinspektor, juhataja abi wanem jne., terve rida kõrgemaid ametnikka. Läheme edasi tehnikaosakonda, millest praegu jutt on. Seal on jällegi juhataja, juhataja abi, 3 tehniliste materjaalide lao juhatajat, eksploatatsiooni toimkonna juhataja, remonttoimkonna juhataja, kontrolltoimkonna juhataja — kõik on juhatajad ja kõik saawad juhatajate palga, olgugi et kedagi pole, keda nad juhataksid. (M. Juhkam, tõer.: Aga raadiokappi pole siiski!) Jah, kui raadiojaama on tarwis juhatada, siis saadetakse masinainseneer sinna, kes juhatada ei oska. Läheme edasi administratiiv osakonda. Seal on jällegi korraldustoimkonna juhataja, wõeti juurde eksploatatsiooni toimkonna juhataja jne.

Ka siin on kõik juhatajad — neid keda nad juhatawad, kriipsutan weel kord alla, ei ole. Ja nüüd tuleb härra minister ja seletab, et kõik need iseäralikud juhtumised olla tulnud sellest, et ministeeriumil ei ole jõudusid, kes seadusi loeksid ja kes teaksid, kuidas seadusi tuleb lugeda. Nii et need wäited on täiesti ekslikud ja tuleb väga kahetseda, et härra minister tuleb ja kaitseb neid ebamääralisi asju, mis posti alal on ette tulnud ja katsub neid ebamääralisi asju õigustada, et ei ole neid inimesi, kes oleksid küllalt õpetatud selleks, et seadusi lugeda. Seal ei olla inimesi, kes seadusi loeksid, kuna ometi terve ametkond seadusi tundma peab, sest kui keegi on teatud asja juhatamise oma peale wõtnud, siis peab ta ka teadma, kuidas seda teha.

Teedeminister K. Wirma: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma usun, et keegi ei oleks tohtinud minu kõnest järeldada wõida, et mina kõiki neid seadusrikkumisi ja seadustest kõrwalkaldumisi oleksin tahtnud õigustada ja heaks kiita, nii nagu härra Tonkman sellest aru saanud on. Seda mina teinud ei ole, aga mina ütlesin, et kärpimistel peawad teatud piirid olema. Härra Tonkman tõi siin rea juhatajaid ette, aga mina seletasin juba komisjonis, et need jaoskonnad on koondamiste tagajärjel sarnasteks kujunenud, et ainult juhatajad on järele jäänud, kõik teised on kärpimistega ära kulunud. Tähendab, need „konnad“ on ära läinud, ainult juhatajad on järele jäänud — seda kõnekäänu tarwitasin mina juba komisjonis. Kuid see on üks hea tunnusmärk, et ametkonnad on wäikeseks muutunud. Juhataja nimetus on kärpimise järeldus ja nime tuleb ehk pärastpoole parandada, ei pruugi ju juhataja nimi järele jääda. Kuid see on tehniline asi wõi õigemini ainult sõnastamise asi, mitte sisuline, ja sellepärast ei maksaks nende nimetuste pärast niipalju kurwastada. Ütlen weel kord, et mina pole kunagi seadusrikkumisi heaks kiitnud, ega seda ka teha ei taha.

Juhataja M. Martna: Korra kohta on sõna rkl. Jonas'el.

E. Jonas (is.): Teatawasti oli kawatus koosolekuid pidada kunni kella 2-ni. Sellest on järelduse teinud ka ühtlustamise komisjon ja oma koosoleku määranud kella 2 peale kindlaks. Nüüd

on läinud hulk komisjoni liikmeid sinna koosolekule, muist on küll siin, aga nad tahavad ka ära minna, ja meie kwoorum jääb juba niiwõrd väikeseks, et sarnast tähtsat küsimust, nagu täna otsustamisele tuleb, ei saa mitte otsustada. Peale selle peavad ka veel aruandjad nii ühtlustamise komisjonis kui ka siin olema, nõnda et selle eelarwe-osa edasiaruta-

mine muutub täiesti wõimatuks. Sellepärast teen ettepaneku koosolek lõpetada.

Juhataja **M. Martna**: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.35 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Abiesimees **M. Martna**.

Abisekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.